

B. RZEPECKI

KOMISJA ANKIETOWA

*BADANIA WARUNKÓW I KOSZTÓW
PRODUKCJI ORAZ WYMIANY*

*WYDAWNICTWO KOMISJI ANKIETOWEJ BADANIA WARUNKÓW
I KOSZTÓW PRODUKCJI ORAZ WYMIANY*

W A R S Z A W A

1927

KOMISJA ANKIETOWA

*BADANIA WARUNKÓW I KOSZTÓW
PRODUKCJI ORAZ WYMIANY*

J. Siedem

B. RZEPECKI

KOMISJA ANKIETOWA

*BADANIA WARUNKÓW I KOSZTÓW
PRODUKCJI ORAZ WYMIANY*

*WYDAWNICTWO KOMISJI ANKIETOWEJ BADANIA WARUNKÓW
I KOSZTÓW PRODUKCJI ORAZ WYMIANY*

W A R S Z A W A

1927

Bibl. Publ. m. st. W-wy
Wymiana

ODBITO W Drukarni

LEONA NOWAKA

WARSZAWA

WARECKA 12

TELEFON

244-99

BIBLIOTEKA UNIwersytecka
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0277541

306 309

2/314/08p

PRZEDMOWA

Prace Komisji Ankietowych we wszystkich krajach tem się różnią od prac innych instytucji, że opierają się na współdziałaniu szerokich sfer zainteresowanych. W przeciwieństwie do prac instytucji opartych na ściśle określonym gronie urzędników — działalność Komisji Ankietowych polega na uruchomieniu wiedzy i doświadczenia szerokich kół gospodarczych. Wobec tego jest rzeczą zrozumiałą, że sprawa należytego poinformowania szerokiego ogółu o Komisji Ankietowej posiada doniosłe znaczenie: im dokładniej społeczeństwo będzie zdawało sobie sprawę z zadań Komisji Ankietowej tem współpraca jego da większe rezultaty.

Celem broszury niniejszej jest ułatwić szerokiemu ogółowi zorientowanie się w zadaniach i charakterze prac Komisji Ankietowych.

PREZYDJUM KOMISJI ANKIETOWEJ

Warszawa, dn. 30.IV.1927 r.

OD AUTORA.

Zadaniem niniejszego przyczynku jest wypełnić lukę w naszej literaturze ekonomicznej: dotychczas w naszym piśmiennictwie zagadnienie komisyj ankietowych nie było wcale roztrząsane.

Nie mając zamiaru dawać wyczerpującej historii komisyj ankietowych, przedstawiliśmy jedynie szkic najgłówniejszych jej momentów, szkic o charakterze informacyjnym.

Z komisyj powojennych nie wszystkie zostały jednako omówione, robiliśmy to świadomie, poprzestając na oświetleniu działalności tylko tych komisyj, których metody prac mogły nas specjalnie interesować. Chodziło nam przede wszystkim o przedstawienie chociażby w najogólniejszym zarysie metody prac tych komisyj oraz zakresu zagadnień badanych przez nie.

Z ankiet powojennych pominięta została w niniejszej książce ankiet o marnotrawstwie w przemyśle amerykańskim, t. zw. Ankiet Hoowera, która była szeroko u nas omawiana. Z przyczyn natury technicznej nie omawialiśmy również ankiet o zakresie pomniejszym, przeprowadzonych w Polsce w 1924 r. przez Biuro Badania Cen.

Stosunkowo mało zastanawialiśmy się nad zagadnieniem wpływu praktycznego komisyj na kształtowanie się życia gospodarczego rozmaitych krajów. Jest to pytanie

odrębne i zbyt skomplikowane: wymaga ono długich i źródłowych studjów oraz zaznajomienia się z literaturą najróżnorodniejszych kierunków myśli ekonomicznej. Zadanie to wykracza poza zakres naszego przyczynku ze względu na termin, w którym należało wykonać niniejsze opracowanie. Mamy nadzieję, że książka obecna będzie zapoczątkowaniem szeregu prac, traktujących w sposób monograficzny zagadnienia ankiety w poszczególnych krajach.

Przy opracowaniu niniejszej książki korzystaliśmy przede wszystkim z urzędowych materiałów — protokołów i sprawozdań Komisji Ankietowych w Anglii, Stanach Zjednoczonych i Niemczech. Zagadnienie ankiety w Niemczech zostało opracowane głównie na podstawie sprawozdania delegatów Prezydium Rady Ministrów, którzy jeździli w końcu 1926 r. do Berlina w celu zapoznania się z metodami prac i organizacją ankiety niemieckiej.

Składamy na tem miejscu podziękowanie wszystkim osobom, które dopomogły przy korzystaniu ze źródeł oraz przy opracowaniu tej książki.

B. Rz.

ANKIETY W ANGLJI.

Badanie pewnych zjawisk życia gospodarczego, dokonywane w formie ankiet, powstałych bądź z inicjatywy Rządu, bądź z inicjatywy Parlamentu, zapoczątkowane zostało w Anglii. Inicjowano takie ankiety zawsze w związku z trudnościami natury gospodarczej w celu wszechstronnego i szczegółowego ich wyświetlenia. Na samym początku XIX wieku pierwsze próby wprowadzenia maszyn do przemysłu włókienniczego wywołały ostry sprzeciw ze strony robotników, przyczem w niektórych ośrodkach doszło nawet do rozruchów (Wiltshire, Somersetshire). Robotnicy, powołując się w tej walce na ustawę, zakazującą wprowadzenia maszyn, chwilowo zwyciężyli. Wówczas fabrykanci wnieśli do Parlamentu petycję w sprawie uchylenia ustaw, krępujących rozwój przemysłu. Parlament na skutek tej petycji wyznaczył specjalną komisję, która opracowała szczegółowe sprawozdanie o stanie przemysłu wełnianego w Anglii, ogłoszone w 1806 roku. Nosilo ono tytuł „Report and Minutes of Evidence on the state of the Woolen Manufacture of England”. Nadmienimy jedynie, że skutkiem prac tej komisji było uchylenie w 1800 r. przez Parlament ustawy o terminatorach, która właśnie utrudniała mechanizację przemysłu.

W ciągu XIX wieku, a więc w okresie intensywnego

rozwoju gospodarczego Anglii, do ankiet uciekano się dość często. Miało to miejsce właśnie w czasie kryzysów gospodarczych, które nawiedzały Anglię periodycznie.

W pierwszym dwudziestopięcioleciu XIX wieku Parlament wyznaczał kilkakrotnie komisje ankietowe dla zbadania warunków pracy małoletnich. W wyniku tych ankiet w 1833 roku zostało wydane prawo, ograniczające czas pracy małoletnich i jednocześnie wprowadzające inspekcję fabryczną.

W 1838 roku była wyznaczona Komisja Parlamentarna do zbadania związków robotniczych w Zjednoczonym Królestwie (First Report from the Select Committee on Combinations of Workmen, together with Minutes of Evidence and Appendix. 1838).

Ogólna sytuacja gospodarcza Anglii była badana po raz pierwszy przez „Komisję do zbadania przemysłu, handlu i marynarki 1833 r.”. (Report from the Select Committee on Manufactures, Commerce and Shipping 1833); w późniejszych latach podobne badania były robione niejednokrotnie. W roku 1866 Parlament wyłonił Komisję do zbadania przyczyn ciężkiego kryzysu gospodarczego, który w tym czasie nawiedził Anglię (First Report of the Royal Commission on Trade Depression 1866).

Ankiety były powoływane jeszcze w sprawach finansowych oraz monetarnych.

Rozmiary niniejszej publikacji nie pozwalają dłużej zatrzymywać się nad dziejami komisji ankietowych w Anglii przed wojną — przechodzimy do bliskich nam czasów powojennych.

Ankiety powojenne w Anglii dotyczyły głównie dwu dziedzin gospodarki narodowej: przemysłu węglowego, którego konjunktura wykazywała po wojnie niepokojące symptomy, oraz produkcji artykułów rolnych i spożywczych,

których drożyznę konsument angielski zaczął odczuwać w sposób dotkliwy.

* * *

Wzmagająca się drożyzna artykułów pierwszej potrzeby w Zjednoczonym Królestwie, właśnie w okresie bezpośrednio po zakończeniu wojny, spowodowała wydanie ustawy o zwalczaniu lichwy (Act to check profiteering 1919); moc tej ustawy była dwukrotnie przedłużana (aż do 19 maja 1921 r.).

W uzupełnieniu ustawy tej Parlament nadał Ministerjum Handlu (Board of Trade) szerokie uprawnienia w kierunku zwalczania drożyzny artykułów pierwszej potrzeby, a mianowicie:

- a) Board of Trade został uprawniony do badania cen, kosztów produkcji oraz zysków,
- b) w razie stwierdzenia, że ceny są nadmierne, Board of Trade otrzymał prawo jurysdykcji przeciwko winnym pobierania nadmiernych cen,
- c) Board of Trade został uprawniony do zbadania zagadnienia rozwoju trustów oraz innych zrzeszeń gospodarczych, a w szczególności ich wpływu na drożyznę artykułów pierwszej potrzeby.

Powyższe uprawnienia były przelane na 1800 lokalnych komitetów do walki z drożyzną. Ponadto utworzono 108 instytucji apelacyjnych, gdzie oskarżenia o pobieranie nadmiernych cen mogli domagać się rewizji orzeczenia komitetów lokalnych.

W wykonaniu tej ustawy przeprowadzono intensywne badania za pomocą specjalnych komisji. Wyniki tych badań były następnie ogłaszane.

Po wygaśnięciu mocy tej ustawy zagadnienie drożyzny artykułów pierwszej potrzeby, a w pierwszym rzędzie

środków żywności, stało się przedmiotem badań komisji ankietowych.

W 1922 roku wyłoniona została pod przewodnictwem lorda Linlithgow Komisja do badania warunków i kosztów produkcji tudzież spożycia artykułów rolnych, produktów hodowli oraz produktów mlecznych (Departmental Committee on Distribution and Prices of Agricultural Produce). Wyniki działalności wspomnianej Komisji dały bardzo szczegółowy materiał w sprawie stanu produkcji rolniczej, oraz handlu artykułami spożywczymi. Materiał ten stał się również punktem wyjścia prac późniejszej Komisji Ankietowej do badania cen artykułów spożywczych (Royal Commission on Food Prices).

Komisja do badania cen artykułów spożywczych powołana była do życia Reskryptem Królewskim (Royal Warrant) w dniu 29 listopada 1924 r.; Komisja odbyła 34 publiczne posiedzenia i 40 posiedzeń zamkniętych, oraz zbadała 90 świadków i rzeczoznawców. Prace Komisji zostały zakończone 23 kwietnia 1925 roku. Tak krótkie trwanie prac Komisja w swoim sprawozdaniu tłumaczy przede wszystkim tem, że rozporządzała doskonałym sprawozdaniem wspomnianej wyżej Komisji lorda Linlithgow, która badała identyczne objekty. Z drugiej strony Komisja do badania cen artykułów spożywczych — w celu przyspieszenia swoich prac oraz ich zaktualizowania — zwięźliła zakres ich do zbadania cen pszenicy, maki, chleba i mięsa, jako artykułów podstawowych; zbadanie cen pozostałych artykułów spożywczych, w myśl wniosku Komisji, zostało przekazane specjalnie utworzonej Radzie Spożywczej. Znaczenie, jakie odgrywają w życiu gospodarczym Anglii produkty spożywcze, określają kwoty wydatków ludności Zjednoczonego Królestwa na aprowizację: wynoszą one 1.700 — 1.800 miljo-

nów funtów szterlingów, w tem wydatki na chleb stanowią w przybliżeniu 80 milionów funtów szterlingów rocznie. Rozmiary niniejszego przyczynka nie pozwalają na szczegółowe omówienie wyników pracy tej Komisji. Ograniczymy się w tej sprawie jedynie do krótkich uwag.

Prace Komisji polegały przede wszystkim na zbadaniu warunków handlu tak hurtowego jak i detalicznego artykułami spożywczymi, oraz na wyjaśnieniu różnic pomiędzy cenami płaconymi przez konsumentów i otrzymywanymi przez producentów, tudzież przyczyn drożyzny tych artykułów.

W wyniku swoich badań Komisja stwierdziła, że w wielu wypadkach konsumenci płacą nadmierne (unfairly high) ceny za chleb i mięso. Komisja nie zarzuca całemu aparatowi handlowemu chęci do nadmiernych zysków lub niehonorowego (dishonest) prowadzenia interesów, lecz wskazuje konkretne wypadki, kiedy postępowanie tych sfer przeciwne jest interesowi publicznemu.

Komisja wysunęła pozatem, jako ogólny wniosek, potrzebę utworzenia stałej instytucji rządowej — Rady Spożywczej (Food Council), składającej się z 12 członków, wyposażonej w niezbędne atrybucje; zadaniem tej Rady byłoby „dokonywanie nadzoru“ nad całokształtem handlu artykułami spożywczymi. Rada Spożywcza miałaby scentralizować w swoich rękach politykę antydrożyznianą, która do tego czasu była prowadzona przez rozmaite instytucje. Komisja zastrzegła przytem, że Rada Spożywcza powinna być nie „nowym biurokratycznym departamentem“, lecz syntezą planowej walki wszystkich czynników — Rządu, konsumentów i producentów — z drożyzną.

* * *

Przemysł węglowy w Anglii, jako podstawowa gałąź wytwórczości narodowej, był przedmiotem szczególnej opieki ze strony Rządu. Już w 1908 roku została wydana ustawa o 8-io godzinnym dniu pracy dla robotników, pracujących pod ziemią (Coal Mines Regulation Act). Ustawa z dnia 16 grudnia 1911 roku (Coal Mines Act) zawiera również przepisy o eksploatacji i dozorze kopalń, a ustawa z dnia 29 marca 1912 r. (Coal Mines Minimum Wage Act) — przepisy o minimum płacy robotników, pracujących pod ziemią.

W okresie wojny Rząd prowadził w stosunku do kopalń politykę, głęboko wnikającą w sam przebieg produkcji, ustalając normę uczciwego zysku przedsiębiorców oraz regulując ceny i stosunek pomiędzy płacami a produkcją.

Likwidacja stosunków wojennych spowodowała potrzebę rewizji dotychczasowej polityki Państwa względem przemysłu węglowego, z którym Rząd miał coraz większe trudności. W celu „zbadania stanu i warunków, istniejących w przemyśle węglowym” na podstawie uchwały Parlamentu została powołana przez króla pod przewodnictwem Mr. J. Sankey specjalna Komisja, której sprawozdanie nosi nazwę — Coal Commission Act 1919.

Komisja otrzymała polecenie zbadać między innymi następujące zagadnienia:

- a) płace i godziny pracy różnych kategorii pracowników przemysłu węglowego;
czy, w jakim stopniu i jakimi środkami należałoby podnieść płace i zmniejszyć liczbę godzin, uwzględniając średnią stopę życiową robotników węglowych i wpływ wymienionych zmian na życie gospodarcze kraju;
- b) wszelkie nierówności pomiędzy różnymi katego-

riami robotników węglowych w zakresie płac, godzin pracy i innych warunków;
czy i w jakim stopniu którekolwiek z tych nierówności są nieusprawiedliwione i mogą być naprawione;

- c) wszelkie projekty, przedkładane Komisji albo formułowane przez jej członków, dotyczące przyszłej organizacji przemysłu węglowego i biorące za podstawę istniejącą obecnie organizację, lub też przewidujące nacjonalizację kopalń względnie inną formę kontroli społecznej.

Pozatem, przedmiot badań Komisji stanowiły: koszty produkcji, ceny sprzedażne, zyski w przemyśle węglowym i pokrewnych, warunki społeczne, w których pracownicy węglowi wykonywują swoją pracę, i t. p.

Wnioski, przedstawione przez Komisję Węglową 1919-go roku, miały decydujący wpływ na ukształtowanie się warunków produkcji w przemyśle węglowym.

Przedewszystkiem zalecono skrócenie dnia pracy. Od 16 lipca 1919 roku czas pracy dla robotników, pracujących pod ziemią, powinien być zmniejszony z ośmiu godzin pracy, ustalonych ustawą z 1908 roku, na 7 godzin dziennie. Następnie w zależności od sytuacji gospodarczej przemysłu, od 13 lipca 1921 r. ma nastąpić dalsza niższa czasu pracy do 6 godzin pod ziemią — dodamy, że do 6-io godzinnego dnia pracy nie doszło. Pozatem, Komisja zaleciła podwyżkę płac górnikom — w wysokości dwu szyllingów od dniówki (szychty); dla osób poniżej 16 lat — podwyżka miała wynosić jeden szylling; według obliczeń Komisji podwyżki te spowodowałyby zwiększenie płacy robotników w przemyśle węglowym Anglii o 30 milionów funtów szterlingów rocznie.

Na podstawie zaleceń Komisji — została uchwalona

Ustawa (Coal Mines Emergency Act 1920), na mocy której przedsiębiorstwo wpłaca przewyżkę nad „zyskiem zasadniczym” do Kasy Skarbowej i, w razie jeśli jego zyski są niższe, od „zysku zasadniczego”, otrzymuje od Skarbu różnicę.

Pozatem Komisja opracowała nowy plan organizacji władz górniczych.

Według tego planu polityka i sprawowanie nadzoru nad przemysłem węglowym miały być ześrodkowane w Departamencie Węglowym, równolegle zaś jako ciała doradcze, reprezentujące interesy robotników i przedsiębiorców, miały być powołane do życia komitety lokalne, okręgowe, a na czele — państwowy Komitet Węglowy.

Zalecenia powyższe były wykonane drogą wydania wspomnianych ustaw: Coal Mines Emergency Act 1920, Mining Industry Act.

* * *

Rozwijający się ogólnieuropejski kryzys węglowy przybrał w Anglii rozmiary bardzo niepokojące. Znalazło to swój wyraz przede wszystkim w spadku eksportu węgla: przed wojną (1909—1913) roczny eksport wynosił 88 milionów tonn; w 1924 roku eksport węgla nie przekroczył — 82 milionów tonn, zaś w 1925 roku spadł na 69 milionów tonn, jakkolwiek w ostatnim kwartale 1925 roku dzięki subsydjom rządowym eksport węglowy znacznie się ożywił.

Przemysł węglowy angielski odczuł bardzo silnie konkurencję krajów europejskich, gdzie koszty wydobycia węgla — głównie wskutek stosunkowo niższej stopy życiowej robotnika — były znacznie mniejsze. Niemalą rolę odegrał tu i stan techniczny węglowego przemysłu angielskiego, na 1400 bowiem kopalń z 2½ tysiącami szybów znajdują się przedsiębiorstwa najrozmaitszej wielkości: w poszczególnych kopalniach liczba zatrudnionych robotni-

ków waha się od 50 do 3.000, znaczna część kopalń eksploatowana jest w sposób nieodpowiadający obecnemu poziomowi techniki, co również wpływa znakomicie na obniżenie zdolności konkurencyjnej węgla angielskiego.

Z liczby 1400 kopalń poszczególne grupy uczestniczą w następujący sposób w ogólnej produkcji: na 715 przedsiębiorstwach, zatrudniających 100 i więcej robotników, przypada 98% ogólnego wydobycia węgla; na 467 przedsiębiorstwach, zatrudniających 500 i więcej robotników, przypada 93% wydobycia i, wreszcie, na 323 przedsiębiorstwach, zatrudniających 1000 i więcej robotników przypada 84% produkcji.

Ówczesna sytuacja w przemyśle węglowym znalazła swój wyraz w wypowiedzeniu w dniu 1 lipca 1925 roku umowy zbiorowej, zawartej z angielskim związkiem górników w połowie 1924 roku. Umowę wypowiedzieli przemysłowcy, wysuwając żądanie zwiększenia czasu pracy do pełnych 8 godzin pod ziemią i uzależnienia poziomów płac od rentowności danej kopalni i miejscowych kosztów utrzymania.

Wobec odrzucenia przez Związek Górników propozycji przemysłowców powstała groźba strajku górniczego, popartego przez inne związki zawodowe. Wówczas Rząd angielski, który zachowywał jakgdyby neutralność, wyznaczył dla zbadania wytworzonej sytuacji w przemyśle węglowym specjalną komisję. Związki górnicze odmówiły wydelegowania swoich przedstawicieli do wymienionej komisji motywując swój krok tem, że nie chcą rozpoczynać żadnych rokowań, dopóki przemysłowcy nie cofną swego wymówienia. Katastrofa strajku stawała się nieunikniona i w wigilję dnia, oznaczonego na rozpoczęcie strajku, premier Baldwin zaproponował następującą decyzję Rady Ministrów:

1) ma być ustanowiona Królewska Komisja Ankietowa

dla zbadania warunków eksploatacji kopalń węgla i przyczyn zatargu pomiędzy właścicielami a robotnikami;

- 2) rząd udzieli subsydjów przemysłowcom węglowym w rozmiarze niezbędnym dla pokrycia deficytu przedsiębiorstwa aż do dnia 30 kwietnia 1926 r.

Przed tym terminem Komisja Ankietowa winna zakończyć swe prace i przedstawić wnioski w sprawie wytworzonej sytuacji.

Propozycja rządu została przyjęta przez obie strony, strajk został zażegnany, a Izba Gmin uchwaliła ustawę o powołaniu Komisji Ankietowej.

W takich nadzwyczajnych warunkach powstała ostatnia Węglowa Komisja Ankietowa w Anglii; już sam przebieg wypadków, poprzedzający utworzenie Komisji, świadczy dobitnie, jakim autorytetem cieszy się w Zjednoczonym Królestwie zasada komisji ankietowych. Nad przebiegiem prac i wynikami tej Komisji zastanowimy się nieco szczegółowiej, a to ze względów następujących: Komisja ta zastosowała wszystkie znane dotychczas metody pracy, przytem w przeciwieństwie do Komisji Węglowej 1919-go roku badała ona sytuację w przemyśle węglowym w warunkach normalnych, pozbawionych cech gospodarki z okresu wojny. Wreszcie ostatnia Komisja Ankietowa posiadała jedną cechę niespotykaną dotychczas w praktyce angielskiej: obok członków Komisji (wyznaczonych Reskryptem Króla) we wszystkich jej posiedzeniach oraz wyjazdach na miejsce przyjmowali udział przedstawiciele Związku Właścicieli Kopalń Wielkiej Brytanii oraz Związku Górników.

Prace Komisji, rozpoczęte w dniu 5 września 1925 roku, ukończone zostały 16 marca 1926 r. Na przyspieszenie prac Komisji wpłynęło to, że wnioski musiały być przedstawione przed ukończeniem okresu udzielania subsy-

djów przemysłowcom. W czasie swoich prac Komisja odbyła 33 publiczne posiedzenia, na których zbadała 76 rzeczoznawców, poza tem dokonano inspekcji 25 kopalń bezpośrednio przez członków Komisji, oraz 42 kopalń, na wniosek Komisji, przez urzędników Inspektoratu Węglowego przy udziale przedstawicieli właścicieli i robotników.

Zgodnie z tradycją, istniejącą w Anglii, główny ciężar prac komisji ankietowych przypada na posiedzenia publiczne, na których przesłuchiwanie są rzeczoznawcy. Przy przesłuchaniach odczytywane są przedewszystkiem wyczerpujące memorjały, zgłaszane przez poszczególnych rzeczoznawców, i na ich tle prowadzi się wymianę zdań. Zeznania świadków są stenografowane. Według stenogramu podczas 33 publicznych posiedzeń zadano 17.430 pytań.

W rezultacie swoich prac Komisja przysłała do następujących wniosków, ujmujących ówczesną sytuację węglową. Komisja wypowiedziała się stanowczo przeciwko propozycji „Labour Party“ co do nacjonalizacji kopalń węglowych, wychodząc z tego założenia, że kopalnictwo mniej, niż jakakolwiek bądź inna gałąź produkcji, nadaje się do nacjonalizacji: „Nacjonalizacja samego tylko surowca okazałaby się posunięciem wielce niezadawalającym, zarówno ze względów administracyjnych jak i finansowych, i zmusiłaby do przekształcenia całego ustroju gospodarczego Państwa“.

Wszystkie swoje zalecenia Komisja dzieli na dwie grupy: na zalecenia, które powinny być wprowadzone w życie natychmiast, i na zalecenia, których wprowadzenie w życie będzie wymagało dłuższego okresu czasu.

Komisja proponuje zmianę angielskiego ustawodawstwa górniczego w sensie przeniesienia własności złóż węglowych na Państwo. „Błąd uczyniony dawniej w formie dopuszczenia do tego, ażeby pokłady węglowe wpadły w pry-

watne ręce — musi być naprawiony. Minerale musi przejść na własność Państwa — czy to drogą kupna tego minerału tam, gdzie ma on już swą wartość rynkową, czy też drogą stwierdzenia własności Państwa w odniesieniu do pokładów jeszcze nie wykrytych, lub znajdujących się w wielkiej głębokości i nie posiadających wskutek tego swej wartości rynkowej“.

Dla przeprowadzenia tej transakcji ma być powołana Specjalna Komisja Węglowa pod przewodnictwem Sekretarza do spraw górnictwa; według obliczeń Komisji koszty wspomnianej reformy nie przekroczyłyby 100 milionów funtów szterlingów — więc nie jest to suma, któraby obciążała nadmiernie angielski budżet. Według opinii Komisji, jedynie drogą wykupu złóż węglowych będzie usunięty ten niesłychany chaos, który się wytworzył w zakresie eksploatacji złóż na obcych terenach.

Doniosłą wagę posiadają również zalecenia Komisji Ankietowej w sprawie koncentracji w przemyśle węglowym. Komisja stwierdza, że łączenie się przedsiębiorstw węglowych w większe jednostki organizacyjne wpłynie na obniżenie kosztów produkcji i na zwiększenie sprawności przemysłu węglowego*). Zrzeszenia przemysłowe „powinny powstawać na zasadzie dobrowolnego porozumienia, ale Państwo może ingerować w tych sprawach, zmuszając poszczególne przedsiębiorstwa do grupowania się tam, gdzie proces ten napotyka nierozsądny opór“. Komisja stwierdza również, że rzeczą niezbędną dla polepszenia sprawności całego przemysłu węglowego jest zaniechanie eksploatacji kopalń, stojących pod względem technicznym na bardzo niskim poziomie. Licząc się z faktem zamknięcia niektórych kopalń, Komisja zwraca się do Rządu, ażeby zawczasu

*) Na dowód tego, że w przemyśle węglowym rozmiar przedsiębiorstwa odgrywa decydującą rolę w kształtowaniu się kosztów wydo-

przygotował się do akcji niesienia pomocy zredukowanym robotnikom. Komisja stwierdza, że byłoby wielce pożądanem, ażeby proces fuzjonowania przybrał formę tworzenia mocnych syndykatów.

W sprawie zaś subsydjów dla przemysłu węglowego, Komisja stanowczo wypowiedziała się przeciwko udzielaniu dalszej pomocy pieniężnej przemysłowi węglowemu. „To jest wprost nie do pomyślenia, ażeby ludzie, zatrudnieni w innych dziedzinach gospodarki narodowej, byli obciążeni podatkami w tym celu, by dostarczyć zysków poszczególnym przemysłowcom, albo zapewnić wysokie płace pewnej kategorii robotników, gdy ich własne zyski i zarobki bynajmniej nie są lepsze, a często nawet znacznie gorsze. Przy obecnym systemie subsydjów niektórzy właściciele kopalń otrzymują zyski większe niż przed wojną, a taki

była, Komisja Węglowa przytacza następujące zestawienie, obejmujące 613 zbadanych przedsiębiorstw w różnych zagłębiach.

Koszty wydobycia oraz cena sprzedażna węgla w I połowie 1925 r.

Roczne wydobycie kopalni w tysiącach tonn	Liczba kopalń	Wydobycie		Wydobycie na dniówkę w ctwis.	Koszty wydobycia na tonnę w szylingach	Cena sprzedażna	Zyski + lub - straty
		w 1.000 tonn	w odsetkach ogólnego wydobycia				
do 5	10	32	—	12,78	32,01	23,51	— 8,50
od 5 do 200	307	27.360	12,7	16,22	20,23	19,02	— 1,21
„ 200 „ 400	126	36.394	16,9	17,05	19,21	18,43	— 0,78
„ 400 „ 600	72	35.118	16,3	18,34	18,04	17,90	— 0,14
„ 600 „ 800	28	19.132	8,9	18,86	17,82	17,58	— 0,24
„ 800 „ 1.000	20	17.992	8,4	18,68	17,65	17,52	— 0,13
„ 1.000 „ 2.000	42	56.280	26,2	19,66	17,49	17,77	+ 0,28
2.000 i wyżej	8	22.744	10,6	19,76	17,11	17,39	+ 0,28
Razem	613	215.052	100,0	18,32	18,23	17,98	— 0,25

rębacz (hewer) zarabia przeciętnie 76 sh tygodniowo, gdy pracownik tej samej kategorii w niesubsydjowanych gałęziach przemysłu zaledwie 56 — 57 sh* *).

Według zdania Komisji wyjście z wytworzonej sytuacji polega głównie na rewizji dotychczasowych płac minimalnych, regulowanych na podstawie umowy z 1924 roku. Bez rewizji dotychczasowych płac jak również bez obniżenia kosztów produkcji, co znajdzie swój wyraz przede wszystkim w zamknięciu pewnej liczby kopalń pracujących nieekonomicznie—Komisja nie widzi innego sposobu, któryby uchronił przemysł węglowy od katastrofy. Komisja zaleca również, by płace w górnictwie były regulowane w zależności od ogólnych warunków produkcji w poszczególnych zagłębiach. Komisja przyszła do wniosku, że ówczesne koszty wydobywania węgla były „większe niż przemysł może znieść“, przede wszystkim ze względu na poziom płac i czas pracy. Przytem Komisja odrzuca zasadę zwiększenia dnia

pracy, a proponuje iść drogą obniżki płac; redukcja ta miała dotknąć głównie robotników lepiej płatnych.

Komisja stwierdza wreszcie, że proponowana redukcja kosztów produkcji zaledwie wystarczy na pokrycie deficytu i nie zapewni na razie zysku; więc przedsiębiorstwa, które i w tych warunkach będą dawały deficyty, muszą być zamknięte lub zmodernizowane, a przy życiu pozostaną tylko warsztaty, stojące na odpowiednim poziomie technicznym.

W dalszych swoich zaleceniach Komisja zajmuje się szczegółowo zagadnieniem obniżki kosztów pośrednictwa handlowego, wysuwając cały szereg konkretnych propozycji: wskazane jest również i obniżenie kosztów transportu, które poważnie ciąży na zdolności konkurencyjnej węgla angielskiego.

To są główne zalecenia Komisji Węglowej 1925 roku. Wyniki jej pracy, przyznać należy, nie zadowolili robotników ani przemysłowców w dziedzinie polityki płac. Przesilenie w przemyśle węglowym zażegnane nie zostało; wybuchnął strajk. Skorzystał jedynie skwapliwie Rząd, przerywając udzielanie przemysłowi węglowemu dalszych subsydjów, które osiągnęły ogółem sumę około 29 milionów funtów szterlingów.

Komisja uznała również za niezbędne utworzenie specjalnego Komitetu do spraw opałowych i energetycznych (The National Fuel and Power Committee) pod przewodnictwem Sekretarza do spraw górniczych (the Secretary for Mines). Komitetowi powierzono przeprowadzenie zaleceń komisji Węglowej, zwłaszcza dotyczących reorganizacji przemysłu węglowego, reorganizacji pośrednictwa w handlu węglem, oraz stosowania metod ekonomicznego spożytkowania węgla. Rząd utworzył, w myśl zaleceń Komisji, wspomniany Komitet pod przewodnictwem Sira Alfreda Monda; prace komitetu trwają do chwili obecnej.

*) Koszty kopalń oraz zyski — po udzieleniu subsydjum rządowego — przedstawiają się w końcu grudnia 1925 r. dla poszczególnych zagłębi w sposób następujący na 1 tonnę w szyllingach:

Zagłębie	Koszty wydobywania	Cena sprzedaży bez subsydjum	Strata bez subsydjum	Wyso-kość subsydjum	Zysk z subsydjum
Scotland . . .	16,24	14,40	— 1,84	3,35	1,51
Northumberland .	15,97	12,98	— 2,99	3,84	0,85
Durham . . .	17,10	14,16	— 2,94	3,64	0,70
Lancashire, Cheshire and North Staffs	20,35	19,41	— 0,94	3,67	2,73
South Wales and Monmouth . .	20,71	17,51	— 3,20	4,55	1,35
Ogółem Anglja .	17,45	15,98	— 1,47	3,03	1,56

* * *

Pozostaje do omówienia sprawa obecnej Komisji Ankietowej, pod przewodnictwem A. Balfoura.

Komisja ta — Committee on Industry and Trade — została powołana w dniu 28 lipca 1924 roku przez ówczesnego Premjera J. R. Mac-Donalda w celu „zbadania obecnych warunków oraz perspektywy rozwoju przemysłu i handlu brytyjskiego ze specjalnem uwzględnieniem eksportu”. Komisja składa się z 19 członków.

Zakres badań Komisja określiła w sposób następujący.

1) Wyjaśnienie obecnego stanu handlu zagranicznego W. Brytanji oraz perspektywy udziału towarów angielskich w handlu światowym w stopniu, któryby zapewnił ciągłość zatrudnienia oraz dostateczną stopę życiową w kraju. Badanie tendencji rozwojowych rynku światowego, w szczególności rynku krajów konkurujących z W. Brytanią; badanie rozmiarów i skutków tej konkurencji.

2) Zagadnienia zdolności konkurencyjnej przemysłu angielskiego w dzisiejszych warunkach, oraz jego dostosowywania się do wymagań, stawianych obecnie przez rynki zagraniczne. Zbadanie możliwości produkcyjnych przemysłu brytyjskiego, oraz stanu jego organizacji łącznie ze sprawą naukowej organizacji pracy; stan obecny oraz przewidywania na przyszłość w dziedzinie racjonalnego wykorzystania surowców. Zbadanie materiału, który dałby możliwość ocenić obecny stan produkcji i widoki na przyszłość. Zagadnienie źródeł energii, oraz transportu, jako składników kosztów produkcji; organizacje handlowe w kraju i zagranicą; metody kredytowania przemysłu i handlu. Analiza rezultatów działalności Rządu w zakresie regulacji cen oraz zysków.

3) Zagadnienie stosunku pomiędzy poszczególnem czynnikami produkcji. Badanie metod ustalania zarobków w przemyśle; główne przyczyny zatargów, sposoby zapobiegania, względnie regulowania zatargów jak np.: udział robotników w zyskach, akcja urzędów rozjemczych do spraw o płacę (Wages Boards); dobrowolny arbitraż, ustalanie płac przez Rząd oraz arbitraż przymusowy.

Z ankiety zostały zupełnie wyłączone zagadnienia gospodarki rolnej.

Zarówno z przedstawionego wyżej zakresu badań jak i z oświadczeń przewodniczącego Komisji A. Balfoura wynika, że Komisja została utworzona głównie dla zbadania sprawy zdolności konkurencyjnej przemysłu angielskiego. Według słów Balfoura, problemat bezrobocia jest ściśle związany z tem, że „Anglię nie stać na dostarczanie towarów za cenę, jaką może zapłacić zubożały przez wojnę świat”. Po wojnie wzrosły również obciążenia socjalne: wynosiły one w 1891 r. — 9.000.000. £., w 1924 roku — 168.000.000 £. a z doliczeniem rent inwalidzkich — około 400.000.000 £. Wzrosło również obciążenie podatkowe: w 1913 — 1914 roku opodatkowanie wynosiło w Anglii 3 £. 11 sh. na głowę ludności, w 1920 roku — 21 £. 17 sh. i w 1925/26 roku — 14 £. 14 sh. Jeśli dodamy do tego, że eksport, stanowiący jedno z główniejszych źródeł dochodu narodowego Anglii, spada po wojnie z 634 milionów £. w 1913 roku na 495 milionów £. w 1924 roku, obraz głównych trudności gospodarczych przeżywanych przez Anglię staje się zrozumiałym. Zagadnienie zdolności konkurencyjnej przemysłu angielskiego łączy się przeto z całym szeregiem innych problematów gospodarczych, obejmujących niemal wszystkie główne dziedziny życia gospodarczego Anglii. Komisja ma oświecić sytuację gospodarczą Anglii, zastanawiając się

ze szczególną uwagą nad wyjaśnieniem przyczyn, które spowodowały trudności gospodarcze, oraz nad wskazaniem środków, któreby te trudności mogły bądź usunąć, bądź osłabić.

Komisja zastosowała w swoich pracach metodę nieco odmienną od metod, stosowanych dotychczas przez Komisje Ankietowe w Anglii: prace Komisji A. Balfoura opierają się głównie na materiałach, dostarczonych przez rozmaite urzędy państwowe. Materiały te dały Komisji możliwość ustalić pogląd na zagadnienie eksportu oraz oświetlić politykę celną i handlową stosowaną przez rozmaite kraje.

W pracach swoich Komisja zupełnie nie dokonywała bezpośrednich badań na miejscu, zaś przy procedurze badania świadków posługuje się jedynie postępowaniem nieformalnym i uprzedmiotowieniem, to znaczy — badania świadków przeprowadza w sposób swobodny w formie wymiany zdań i zapatrywań między zaproszonymi rzeczoznawcami a członkami Komisji, wówczas gdy przy badaniu rzeczoznawców przez inne Komisje Ankietowe stosowano procedurę formalną, protokołowanie zeznań, stenografowanie ich i t. p.

W toku swoich prac Komisja przy badaniu zagadnień, dotyczących przemysłu angielskiego, wyłoniła sekcje, obejmujące 8 większych grup wytwórczości i eksportu angielskiego; badania każdej z poszczególnych gałęzi prowadzone są oddzielnie. Są to następujące gałęzie wytwórczości: stal i żelazo, przemysł maszynowy i budowa okrętów, przemysł elektrotechniczny, węgiel, przemysł bawełniany, przemysł wełniany, przemysł chemiczny oraz przemysł odzieżowy, łącznie z produkcją gotowego obuwia.

Jak już wspominaliśmy, Komisja rozpoczęła swoje prace w połowie 1924 roku i dotychczas jeszcze ich nie ukończyła. Do chwili obecnej ogłoszono trzy tomy, zawierające wyniki prac Komisji.

Tom 1-szy materiałów Komisji ukazał się w lipcu 1925 roku pod tytułem „Przegląd rynków zagranicznych”. Znajdujemy w nim przede wszystkim przegląd rynków zagranicznych wszystkich krajów, z którymi Anglia prowadzi swój handel, oraz obfite materiały statystyczne. Większa część tomu została poświęcona wyjaśnieniu głównych czynników wpływających na rozwój handlu zagranicznego W. Brytanii. Dużo miejsca poświęcono również polityce celnej zarówno W. Brytanii jak jej dominjów. Tom ten opiera się prawie wyłącznie na materiałach, dostarczonych przez instytucje rządowe.

Tom 2-gi materiałów ukazał się w marcu 1926 roku pod tytułem „Stosunki przemysłowe w Anglii”. Z główniejszych kwestyj, tu poruszanych, wymienimy: zagadnienie wzrostu ludności, zarobki robotnicze, warunki płacy, bezrobocie oraz sposoby likwidacji zatargów między przemysłowcami a robotnikami.

Tom 3-ci ukazał się w początku 1927 roku pod tytułem „Sprawność przemysłu i handlu angielskiego”. W tomie tym zostały omówione głównejsze czynniki, wpływające na sprawność przemysłu i handlu angielskiego, w następującym układzie.

- a) Czynniki, wpływające na strukturę przemysłu: rozmiary przedsiębiorstw; rozrost spółek przemysłowych i handlowych i wszelkie formy ruchu koncentracyjnego w przemyśle; przedsiębiorstwa spółdzielcze.
- b) Czynniki, wpływające na jakość produkcji: uzupełnianie kadr robotniczych, wykształcenie zawodowe, metody naukowej organizacji oraz normalizacja produkcji.
- c) Czynniki, wpływające na rozwój produkcji w związku z polityką podatkową i celną: obciążenie podat-

kami państwowymi i komunalnymi, taryfa celna, ograniczenia importu oraz cechowanie towarów.

d) Pozostałe czynniki, wpływające na koszty produkcji: zyski oraz obciążenia społeczne i inne.

Przy opracowaniu 3-go tomu posługiwano się nie tylko materiałami, przedstawionymi przez rozmaite instytucje rządowe, lecz również wynikami badań rzeczoznawców, uzyskanymi wyżej wspomnianym sposobem.

We wszystkich opublikowanych dotąd materiałach Komisji znajdujemy jedynie przedstawienie poszczególnych zagadnień życia gospodarczego Anglii oraz ich analizę z pominięciem jakichkolwiek wskazań lub zaleceń (recommendation). Wynika to z intencji Komisji, która chce przede wszystkim przedłożyć materiały, oświetlające powierzone jej do zbadania dziedziny życia gospodarczego, odkładając na koniec opracowanie swoich wniosków w zakresie wszystkich badanych zagadnień. Nastąpi to w myśl zapowiedzi A. Balfoura po ogłoszeniu czwartego tomu, który ma zawierać szczegółowy przegląd sytuacji w wymienionych ośmiu gałęziach wytwórczości.

Trudno jest oświetlić, jaki wpływ będą miały na przebieg życia gospodarczego Anglii wyniki tej ankiety, bowiem ankieta jeszcze trwa; jedno możemy podkreślić, że zainteresowanie pracami Komisji A. Balfoura ze strony czynników rządowych i społeczeństwa angielskiego jest bardzo wielkie.

ANKIETA NIEMIECKA.

Nad sprawą organizacji ankiety niemieckiej zastanawimy się szczegółowo przede wszystkim z tego względu, że przyczyny powstania ankiety oraz ogólne wytyczne jej pracy są bardzo zbliżone do naszych.

Jak w innych krajach, tak i w Niemczech powołanie Komisji Ankietowej pozostaje w związku z trudnościami, które przeżywa obecnie gospodarstwo narodowe Niemiec.

Parlament w dn. 12 sierpnia 1925 r. uchwalił rezolucję, zalecającą Rządowi poczynienie przygotowawczych prac w celu: „powołania przy Parlamencie Komisji, która podjęłaby badanie podstaw całokształtu niemieckiej gospodarki ze szczególnem uwzględnieniem przemysłu fabrycznego i rolnictwa, jak również i wzajemnego stosunku oraz związku ich z gospodarką światową“. Niedługo potem Tymczasowa Państwowa Rada Gospodarcza, powołując się na powyższą rezolucję Parlamentu, uznała za niezbędne utworzenie specjalnej Komisji, któraby przez wszechstronne badanie warunków produkcji i organizacji przyczyniła się do stworzenia dla niemieckiej gospodarki podstaw polityki w zakresie handlu i cen.

W tym czasie również i czynniki społeczne wystąpiły w prasie, uzasadniając potrzebę powołania Komisji Ankie-

towej. Przytoczymy tu tylko inicjatywę Stowarzyszenia Polityki Socjalnej, które zwróciło się do Rządu ze specjalnym memorjałem. Memorjał ten, wskazując na ostre zatargi pomiędzy pracodawcami i robotnikami w sprawie czasu pracy, wyraża pogląd, że walki wynikające na tle tych zatargów mogłyby być znacznie złagodzone, gdyby pewne fakty zostały ustalone w sposób niepodlegający wątpliwości. Zdaniem Stowarzyszenia Polityki Socjalnej odpowiednie badania najlepiej wykonać mogłaby specjalna Komisja, powołana na podstawie ustawy państwowej, zapewniającej tej Komisji możliwość uzyskania całego potrzebnego materiału.

W wykonaniu uchwał Parlamentu i Rady Gospodarczej, Rząd Rzeszy w dn. 5 marca 1926 r. wniósł do Parlamentu projekt ustawy o Komisji do badania warunków produkcji i zbytu niemieckiej gospodarki.

Zadania i cele Komisji. W myśl oświadczenia czynników rządowych, a w pierwszym rzędzie Ministra gospodarki narodowej dra Curtiusa oraz generalnego sekretarza Komisji dra Grävella — cele, dla których Rząd powołuje Komisję Ankietową, mogą być określone w sposób następujący: jest rzeczą niezbędną zdanie sobie sprawy z całokształtu stosunków, panujących w gospodarstwie narodowym, ażeby stworzyć podstawy do zastosowania właściwych środków ustawodawczych, lub administracyjnych; poza tem zebrany przy tej sposobności materiał da możliwość jasno ustalić przyczyny dzisiejszego kryzysu gospodarczego. Minister gospodarki narodowej wyraził przytem przekonanie, że wyniki badań Komisji odegrają doniosłą rolę w pracach Międzynarodowej Konferencji Gospodarczej.

Zdaniem dra Grävella, konieczność posiadania czynnej polityki gospodarczej oraz „konieczność celowego dostoso-

wania części składowych gospodarstwa do całokształtu dążeń gospodarczych zmusza obecnie do jaknajszego osiągnięcia praktycznych wyników ankiety. Ankieta byłaby pozbawiona znaczenia i celu, gdyby Komisja postawiła sobie za zadanie wydanie naukowego dzieła o gospodarstwie społecznem Niemiec. O zadaniach niemieckiej ankiety dałoby się powiedzieć to samo, co ostatnio wypowiedziano w Genewie o międzynarodowej konferencji gospodarczej, że jej celem nie jest napisanie podręcznika, lecz wykonanie praktycznej roboty. Stąd wynikają jednakże wytyczne, któremi należy się kierować przy ustalaniu zakresu działania Komisji. Za takie wytyczne należy uznać przezwycięzenie kryzysu gospodarczego, ostateczne rozwiązanie zagadnienia reparacyjnego i międzynarodowe porozumienie gospodarcze“.

Z przedstawionych powyżej poglądów jasnem jest, jak wielkie znaczenie przywiązuje w Niemczech Rząd i społeczeństwo do prac Komisji Ankietowej i jej wyników.

Plan prac Komisji. Ustawa nie określiła szczegółowo zadań Komisji, z wyjątkiem jednego: sprawy oddziaływania czasu pracy i wynagrodzenia za pracę na jej wydajność. Zagadnienie to miało być powierzone specjalnej podkomisji; poza tem każda z pięciu pozostałych podkomisji sama wyszukuje sobie i określa zagadnienia, których zbadanie uważa za potrzebne, koordynując jedynie porządek swych prac z ogólnym ich planem, ustalonym przez Komisję w porozumieniu z Rządem (§ 9 Ustawy i § 13 Regulaminu). Regulamin Komisji przewiduje dalej, że podkomisje mogą odbiegać od planu ogólnego, lecz obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tem przewodniczącego Komisji. Praca Komisji opiera się przeto na bardzo szerokiej autonomji poszczególnych podkomisyj.

I-a Podkomisja.

Pierwszą podkomisją jest Podkomisja ogólnej struktury gospodarczej. Ma ona przede wszystkim zbierać i zbadać materiały o znaczeniu ogólnym, jak również zbadać zagadnienia, wykraczające poza ramy działalności poszczególnych podkomisji. Plan prac I-ej Podkomisji uwiódca się z podziału jej na sześć sekcji (Arbeitsgruppen), mających badać (biorąc pod uwagę stan przed wojną i obecny) następujące zagadnienia:

- 1) zmiany terenowe gospodarki niemieckiej,
- 2) a) zmiany w składzie ludności niemieckiej;
b) zmiany w zakresie wielkości, charakteru i liczby przedsiębiorstw i zakładów gospodarczych Niemiec wraz ze splotem całokształtu niemieckiego życia gospodarczego;
- 3) zmiany w ogólnogospodarczych formach organizacyjnych, a przede wszystkim sprawę karteli;
- 4) zmiany w dochodzie narodowym i w majątku narodowym;
- 5) a) zmiany w niemieckim handlu zagranicznym;
b) zmiany w zdolności nabywczej i gotowości nabywczej zagranicy w stosunku do towarów niemieckich;
- 6) międzynarodowy bilans zobowiązań Niemiec (bilans płatniczy) łącznie z zobowiązaniami, wynikającymi z układu Dawes'a.

Według opinii profesora Harmsa *), przewodniczącego pierwszej Podkomisji, gdyby udało się Komisji wyjaśnić, jaką część współczesnego kryzysu gospodarczego Niemiec

*) *Bernhardt Harms: Strukturwandlungen der deutschen Volkswirtschaft, Weltwirtschaftliches Archiv, Oktober 1926, 24 Band, Heft 2, s. 259* — 273*.*

przypisać należy zmianom strukturalnym, a jaką chwilowym wahaniom konjunktury, to byłaby w tem wielka zasługa Komisji i posiadałoby to znaczenie nie tylko dla nauki, ale i dla polityki gospodarczej. Do czynników destrukcyjnych, które wywarły wpływ na życie gospodarcze Niemiec, profesor Harms zalicza przede wszystkim skutki przegranej wojny, jak to: utrata terytorjum, kapitału obrotowego, zmniejszenie ludności, wzrost obcej konkurencji i t. p. Do czynników konstrukcyjnych zalicza: meljoracje, udoskonalenie i budowę nowych środków komunikacyjnych, udoskonalenia w dziedzinie źródeł energii, nowe formy organizacji gospodarczej, a przede wszystkim racjonalizację, normalizację, koncentrację w kierunku poziomym i pionowym i t. p.

Na I-ą Podkomisję włożono właściwie najważniejsze zadanie, co znalazło swój wyraz w składzie tej Podkomisji. Obok ludzi nauki i przedstawicieli Rządu, w skład I Podkomisji wchodzi również wszyscy przewodniczący innych podkomisji oraz kierownicy poszczególnych sekcji wraz z generalnymi sprawozdawcami podkomisji.

II-a. Podkomisja.

Drugą podkomisją jest Podkomisja do spraw rolnictwa, podzielona na 9 sekcji. Do zakresu prac poszczególnych sekcji należą następujące zagadnienia:

- 1) podstawy produkcji niemieckiego rolnictwa,
- 2) główne gałęzie wytwórczości rolniczej,
- 3) a. obszary, objęte przez poszczególne formy produkcji rolniczej,
b. stosunki intensyfikacji w poszczególnych dziedzinach gospodarczych,
- 4) koszty i wydajność w rolnictwie,

- 5) warunki zbytu,
- 6) wzrost produktywności rolniczej,
- 7) zagadnienia osadnictwa,
- 8) zarządzenia publiczne, mające na celu popieranie rolnictwa,
- 9) stanowisko, zajmowane przez rolnictwo niemieckie w gospodarce narodowej i w gospodarce światowej.

Podkreślić należy, że w planie tym wysunięte zostały przede wszystkim zagadnienia, pozostające w bezpośrednim związku z ciężkim kryzysem w rolnictwie, a więc sprawy kosztów i wydajności w rolnictwie, sprawa zbytu produktów rolniczych i wreszcie wzmożenie produktywności rolniczej.

III-a. Podkomisja.

Trzecią podkomisją jest Podkomisja do spraw przemysłu, z podziałem na przemysł fabryczny, handel i rzemiosła. Wychodząc z założenia, że należy zbadać przede wszystkim te gałęzie, które odgrywają decydującą rolę w wytwórczości niemieckiej, a które uległy po wojnie największym zmianom, Komisja podzieliła się na dziewięć sekcji, których przedmiotem badań są następujące dziedziny:

- 1) gospodarka węglowa,
- 2) gospodarka elektryczna,
- 3) przemysł żelazny,
- 4) przemysł drzewny,
- 5) materiały budowlane,
- 6) przemysł potasowy,
- 7) przemysł włókienniczy,
- 8) rzemiosło,
- 9) handel, w szczególności handel detaliczny.

IV-a. Podkomisja.

Czwartą podkomisją jest Podkomisja do spraw wydajności pracy. Ma ona za zadanie zbadać oddziaływanie czasu pracy i wynagrodzenia za pracę na jej wydajność.

Podkomisja ta do niedawna pracowała w całości, bez podziału na sekcje. W ostatnich czasach zostały powołane do życia dwie sekcje.

Plan badań Podkomisji obejmuje sprawę wydajności pracy w następujących gałęziach produkcji:

- 1) górnictwo,
- 2) przemysł hutniczy,
- 3) przemysł budowlany,
- 4) budowa maszyn i aparatów,
- 5) przemysł włókienniczy,
- 6) przemysł chemiczny,
- 7) przemysł szklany i wytwórnie porcelany,
- 8) przemysł drzewny,
- 9) rolnictwo.

V-a. Podkomisja.

Piątą podkomisją jest Podkomisja do spraw pieniężnych, kredytowych i finansowych. Dotąd Podkomisja ta nie podzieliła się na sekcje.

Na pierwszym planie prac piątej Podkomisji znajduje się sprawa kapitalizacji. Mianowicie chodzi o wyjaśnienie, czy i w jakim stopniu tworzenie się kapitału niemieckiego zbliżyło się do zakresu przedwojennego. Poza tem Podkomisja ma badać narazie sprawę różnic w oprocentowywaniu i prowizjach w Berlinie i w innych częściach kraju, oraz sprawę kosztów bankowych i racjonalizacji banków. Badaniu poddana będzie również polityka Banku Państwa, a zwłaszcza wpływ jej na kształtowanie się całego rynku pieniężnego.

Zbadane będą wreszcie: zarząd funduszków publicznych i sprawa zaciągania pożyczek zagranicznych.

Komisja składa się z 24—30 członków powołanych przez Rząd: a) 6 członków na propozycję Parlamentu, b) 6 członków na propozycję Rady Związkowej (Reichsrat), c) 6 członków na propozycję przewodniczącego Tymczasowej Rady Gospodarczej, d) 6 członków według uznania Rządu.

Komisja, utworzona w ten sposób, może uzupełnić swój skład przez dodatkowy wybór co najwyżej 6 członków, którzy na wniosek Komisji będą powołani przez Rząd. W ten sposób skład Komisji może być uzupełniony czy to na cały okres jej istnienia, czy też na ściśle określony w propozycji Komisji okres czasu, czy wreszcie dla zbadania poszczególnych zagadnień.

Kolejność i metoda badań szczegółowych przedstawia się w sposób następujący. Z początku gromadzi się materiał — bądź to zebrany uprzednio przez różne instytucje, bądź też za pomocą kwestjonariuszy, opracowanych przez sekcje przy bardzo szerokim udziale rzeczoznawców. Uzyskany w ten sposób materiał liczbowy opracowuje się według metod statystyki naukowej, poczem przystępuje się do przesłuchania zainteresowanych, świadków i rzeczoznawców. Przesłuchanie to dokonywane jest na posiedzeniach poufnych lub publicznych, w obecności osób zainteresowanych lub bez nich, według uznania sekcji lub podkomisji. Wreszcie, gdyby materiał zebrany drogą kwestjonariuszy i przesłuchań świadków został uznany za niewystarczający, dokonywane są badania zakładów na miejscu. Komisja zarządza w miarę potrzeby: 1) przesłuchanie na zamkniętym posiedzeniu, 2) przesłuchanie na pu-

blicznym posiedzeniu, 3) powołanie rzeczoznawców. W razie złożenia zeznań niezgodnych z prawdą, ustawa przewiduje kary.

Termin zakończenia prac Komisji nie został określony przez Ustawę; pierwotnie przypuszczano, że prace Komisji trwać będą pół roku. W końcu 1926 roku czynniki kierujące przewidywały, że zbieranie materiału będzie zakończone w marcu, a w jesieni 1927 roku będzie opracowane ostateczne sprawozdanie.

Komisja i wszystkie podkomisje obowiązane są na każde życzenie Rządu składać sprawozdanie z wyniku swoich prac.

Warto podkreślić, że, dzięki usiłowaniom osiągnięcia jednomyślności w pracach podkomisji i sekcji, do końca 1926 roku głosowań nie było prawie wcale. Współdziałanie organizacji gospodarczych, według opinii kierowników Komisji, jest bardzo gorliwe.

Z powyższych uwag wynika, przede wszystkim, że niemiecka Komisja Ankietowa w badaniu całokształtu gospodarstwa narodowego opierać się będzie przeważnie na materiałach, przedstawianych przez poszczególne organizacje gospodarcze, co niewątpliwie będzie miało doniosłe znaczenie dla odciążenia prac Komisji. Organizacje gospodarcze w Niemczech rozporządzają bardzo szczegółowo opracowanymi materiałami statystycznymi, niezależnie od niezwykle bogatej literatury ekonomicznej, ujmującej w sposób naukowy nawet drobne stosunkowo dziedziny gospodarki narodowej. Tendencją główną Niemieckiej Komisji Ankietowej jest przede wszystkim badanie tych zjawisk ekonomicznych, które mają największe znaczenie dla życia gospodarczego Niemiec, tembardziej, że stosunkowo krótki termin nie pozwala na zastanawianie się nad kwestjami

o znaczeniu mniejszym, lub na badanie przedsiębiorstw indywidualnych. A więc Komisja będzie musiała opracować obraz ogólnej sytuacji gospodarczej, przede wszystkim na podstawie materiałów już ogłoszonych i odpowiednio zgrupowanych, nie mając potrzeby zarządzać zbierania tych materiałów. Na tem właśnie polega zasadnicza różnica przeprowadzenia ankiety niemieckiej i ankiety polskiej, bowiem poza tem w całym szeregu głównych punktów ankiety te są do siebie zbliżone.

Nie sposób ocenić, czy metoda prac, zakreślona przez Komisję niemiecką, da oczekiwane wyniki praktyczne, gdyż prace są w jeszcze w toku*).

*) Pewne pojęcie o toku prac Komisji niemieckiej dają wiadomości o specjalnem jej posiedzeniu, odbytem dn. 2.II.1927 z okazji przyjazdu do Berlina i z udziałem Sir Artura Balfoura. Minister aprowizacji Rzeszy dr. Schiele zdawał sprawę z wyników badań dokonanych na podstawie ksiąg handlowych 3500 zakładów przemysłu rolniczego.

Poseł Lammers odczytał sprawozdanie 9 podgrup (podsekcji) Podkomisji dla Handlu i Przemysłu. Podsekcja, zajmująca się badaniem budownictwa, pracuje głównie nad sprawą kosztów i cen materiałów budowlanych, płac zarobkowych, oraz sprawą finansowania budownictwa. Badanie sprawy kartelowej w przemyśle włókienniczym jest na ukończeniu. Podsekcja handlowa opracowuje wyniki 3.000 odpowiedzi nadesłanych przez firmy pojedyncze, domy towarowe, oraz przez zorganizowane stowarzyszenia konsumcyjne.

Prof. Heyde, jako przewodniczący Podkomisji dla badań zagadnienia pracy, zapowiedział zjawienie się metodologicznego tomu, poświęconego tej sprawie. Badania odbywają się bez przerwy, przede wszystkim w gałęzi przemysłu węglowego oraz hutniczego. Poczyniono już przygotowania do badań w przemyśle włókienniczym i węgla brunatnego. Uwzględni się również i gospodarstwa rolne. Do ostatecznego sprawozdania Podkomisja spodziewa się przystąpić z początkiem 1928 r.

Sprawy walutowe i kredytowe omawiał dr. Hilferding, który zaznaczył przede wszystkim, jakim zmianom zjawiska te ulegały w czasie badań (wahania walutowe, ciągłe zmiany taryf celnych i t. d.).

* * *

Omówioną powyżej „Ankiętę do badania warunków produkcji i zbytu niemieckiej gospodarki“ poprzedził szereg ankiet o mniejszym zakresie. Z ankiet tych na uwagę zasługuje ankieta przeprowadzona przez „Komisję dla zbadania stosunków w przemyśle włókienniczym“ (Ausschuss zur Untersuchung der Verhältnisse in der Textilindustrie).

Komisja ta została powołana na żądanie Ministra gospodarki narodowej Rzeszy, jako sekcja Komisji polityki gospodarczej Tymczasowej Rady Gospodarczej, i składała się z 9 członków. Komisja pracowała od końca kwietnia do początku sierpnia 1924 roku i odbyła 17 posiedzeń, z których 8 poświęcono badaniu rzeczoznawców.

Zadaniem Komisji było zbadanie w jaknajszybszym terminie cen niemieckich wyrobów włókienniczych w początku 1924 roku, oraz ewentualne ustalenie przyczyn nadmiernie wygórowanego poziomu tych cen. Wyniki powyższych badań miały posłużyć za materiał informacyjny dla decyzji rządowej.

Główną okolicznością, która wpłynęła na powołanie Komisji, było niezadowolenie spóżywców, wywołane przez śrubowanie cen materiałów włókienniczych, spotęgowane naskutkiem braku konkurencji zagranicznej wobec ograniczeń importowych. Skargi te zostały poparte przez przemysł odzieżowy, który twierdził, że zbyt wysokie ceny materiałów włókienniczych uniemożliwiają eksport gotowej odzieży.

Wobec koniecznego pośpiechu, Komisja ograniczyła zakres swych badań do kilku typowych artykułów w poszczególnych gałęziach przemysłu włókienniczego, np. w bawełnianym przemyśle badano cenę podszewek, welwetu, materiałów koszulowych oraz tkanin pościelowych. Badanie prowadzono jedynie za pomocą przesłuchiwania rze-

czoznawców z pośród przemysłowców włókienniczych, kupców — włókienników, oraz przedstawicieli przemysłu odzieżowego.

Zeznania rzeczoznawców nie były sprawdzane u źródła.

Badania szły głównie w kierunku porównania poszczególnych składników kosztów produkcji z okresem przedwojennym oraz rozpiętości między cenami hurtowymi i detalicznymi. Przeprowadzono przytem porównania warunków produkcji i cen w Niemczech tudzież zagranicą celem ustalenia przyczyn, dla których przemysł włókienniczy niemiecki nie mógł konkurować z zagranicznym.

Zgromadzony przez Komisję materiał, ze względu na sposób zbierania, miał tylko znaczenie orientacyjne. W wyniku badań stwierdzono, że przyczyną drożyzny materiałów włókienniczych był wzrost kosztów ogólnych i rozmaitych obciążeń przemysłu w stosunku do okresu przedwojennego, oraz wzrost cen surowca w przeważającej większości zagranicznego. Zwiększenia rozpiętości między cenami detalicznymi a hurtowymi, jak również wpływu karteli na wzrost drożyzny nie stwierdzono. Konieczności jakichkolwiek specjalnych zarządzeń ze strony Rządu wobec przemysłu włókienniczego Komisja nie stwierdziła, stojąc na stanowisku, że poprawa w przemyśle włókienniczym nastąpić może tylko w miarę ogólnej poprawy gospodarki narodowej Niemiec. Ciężkie położenie kupców włókienniczych (fachowych) ulegnie poprawie w miarę eliminowania intruzów z okresu inflacji. Proces ten odbywa się normalnie i specjalna ingerencja Rządu nie jest potrzebna.

Powyższa ankieta jest poniekąd typowym przykładem ankiet, zarządzanych dla wyjaśnienia ściśle określonego zagadnienia z dziedziny bieżącej polityki gospodarczej.

ANKIETY W STANACH ZJEDNOCZONYCH.

W latach powojennych produkcja węgla kamiennego w Stanach Zjednoczonych wykazywała znaczne wahania: wówczas gdy w 1916 roku wydobyto 590 milionów tonn i w 1918 roku — 678 milionów, w 1920 roku wydobyto 658 milionów tonn, w 1921 roku 506 milionów tonn, zaś w 1922 roku już tylko 478 milionów tonn. Tak znaczne wahania w produkcji węgla kamiennego, spotęgowane jeszcze strajkami, jak np. w 1921 roku, wywołały w kraju wielkie zaniepokojenie, węgiel bowiem jest w Stanach Zjednoczonych jedną z podstawowych gałęzi produkcji (wartość produkcji węgla w 1923 roku oblicza się ponad 2 miljardy dolarów).

22-go września 1922 roku Kongres uchwalił ustawę, powołującą Komisję do badania przemysłu węglowego i handlu węglem. Komisja otrzymała polecenie zbadania wszystkich zagadnień, związanych zarówno z produkcją węgla jak i ze sprawą zbytu tego artykułu na rynku wewnętrznym Stanów Zjednoczonych. Według Ustawy tej, członków Komisji i jej prezesa mianuje Prezydent Stanów Zjednoczonych na wniosek Senatu, przytem ani członek Senatu, ani członek Izby reprezentantów nie mogą być mianowani członkami Komisji. Ustawa przewiduje, że po zakończeniu swoich prac Komisja przedstawia sprawozdanie Prezydentowi

i Kongresowi. W sprawozdaniu tem muszą być uwzględnione następujące kwestje: ceny węgla, koszty produkcji, zyski przedsiębiorców w ciągu 10 ostatnich lat, zyski osób pośredniczących w handlu węglem, koszty pracy, płace i umowy zbiorowe w górnictwie, ogólne warunki produkcji w przemyśle węglowym, sprawa strajków i zatargów oraz wszystkie fakty, które mogłyby przyczynić się do wytknięcia wskazań dla węglowej polityki Rządu. Komisja nadto ma przedstawić swoje zalecenia, dotyczące:

a) standardyzacji kopalń według ich wydajności w najszerszym znaczeniu ekonomicznym oraz projektów zamknięcia kopalń, których naturalne warunki produkcji są poniżej ustalonej normy;

b) ustalenia i „standardyzacji” stopy życiowej górników, w sensie dostarczenia im stosownego komfortu (reasonable comforts), oraz standardyzacji ilości pracy, którą dla otrzymania racjonalnej płacy robotnik powinien wykonać (biorąc pod uwagę wartość oraz wpływ okoliczności na wydajność);

c) standardyzacji metod obliczania kosztów produkcji oraz kosztów zbytu węgla włącznie do dostarczenia jego do piwnicy konsumentowi (biorąc pod uwagę w tych obliczeniach, że ustalony koszt utrzymania górnika winien być pierwszą i niedającą się zmniejszyć pozycją kosztów);

d) celowości ustawodawczego normowania rządowej i prywatnej własności kopalń oraz nadzoru i regulowania przemysłu węglowego.

Komisja opracowała plan badań zgodnie ze swym zadaniem ustalenia warunków, które mogłyby zapewnić całkowity dostatek węgla przy najniższych cenach, dających się pogodzić z odpowiednim poziomem życia robotników, oraz z godziwym zyskiem dla właścicieli i to nie tylko

w 1924 roku, ale i w przyszłości. Plan ten przewiduje podział prac na pięć części.

Część I. Czy robotnicy obecnie mają odpowiedni poziom życia (decent living)?

Część II. Czy przedsiębiorcy otrzymują godziwe zyski (fair profits)?

Część III. W jaki sposób można zapewnić krajowi dostateczną ilość węgla i dlaczego nieraz zamiast całkowitego dostatku odczuwano brak węgla?

Część IV. Czy cena węgla może być niższa przez zmniejszenie pewnych elementów kosztów produkcji lub zysku przy zagwarantowaniu robotnikom odpowiedniego poziomu życia oraz przedsiębiorcom godziwego zysku?

Część V. Czy eksploatacja naszych kopalń prowadzona jest w sposób dostatecznie zabezpieczający potrzeby lat przyszłych?

Na podstawie tych wytycznych zostały przeprowadzone bardzo szczegółowe badania. Za najbardziej charakterystyczne cechy tych badań należy uznać:

a) wykorzystanie w najszerszym zakresie danych statystycznych, dotyczących nie tylko okresu powstania ankiety, ale i lat przedwojennych, co zresztą zostało przewidziane przez ustawę, która wymaga uwzględnienia zysków przedsiębiorstw węglowych w ciągu ostatnich 10 lat (ruch cen węgla omawiany jest za okres 20 ostatnich lat);

b) przedstawienie w sposób niezwykle wyczerpujący stosunków robotniczych, tak w sensie szczegółowej statystyki (z uwzględnieniem elementów demograficznych) ludności robotniczej, jak i warunków egzystencji, a więc: charakterystyka osiedli robotniczych, ich stanu sanitarnego i stosunków samo-

- rządowych, warunków kulturalnych, stanu sanitarnego oraz warunków mieszkaniowych i komunikacyjnych — ze szczególnem uwzględnieniem sprawy aprowizacji ośrodków robotniczych i budżetów robotniczych, oraz zagadnienia zatargów w pracy — z wyjaśnieniem przyczyn zatargów, sposobów ich likwidacji jako też i środków ku ich zapobieganiu;
- c) wobec specyficznych warunków amerykańskich — w sposób szczegółowy zostało ujęte zagadnienie transportu węgla, stanowiącego w pewnej części terytorjum Stanów Zjednoczonych główny składnik kosztów produkcji;
- d) poszczególne stadia produkcji węglowej oraz handlu zostały w kwestjonariuszu ściśle oznaczone.

W myśl uchwały Kongresu prace Komisji Węglowej miały być prowadzone w następujących trzech kierunkach: czynniki ekonomiczne, warunki techniczne oraz zagadnienia pracy. Zgodnie z tem została podzielona praca pomiędzy członkami Komisji, odpowiedzialnymi za każde z trzech zagadnień.

Praca Komisji skoncentrowana była właściwie w kilkunastu fachowych sekcjach, składających się wyłącznie z ludzi kompetentnych.

Sekcje opracowały następujące zagadnienia.

A. Badanie czynników ekonomicznych:

- 1) koszty produkcji, inwestycji oraz zyski,
- 2) koszty handlowe — w hurcie i detalu.

B. Badanie zagadnienia pracy:

- 1) płace robotnicze,
- 2) przerwy w zatrudnieniu,
- 3) ruch rynku pracy,
- 4) stosunki robotnicze,

- 5) zarobki,
- 6) warunki ogólne bytu robotniczego,
- 7) koszty utrzymania oraz ceny detaliczne artykułów spożywczych.

C. Warunki techniczne:

- 1) wydobywanie, transport i podział węgla kamiennego oraz antracytu,
- 2) gospodarka rabunkowa w kopalniach węgla kamiennego oraz antracytu,
- 3) zagadnienie braku węgla,
- 4) organizacja robót pod ziemią,
- 5) bezpieczeństwo w przemyśle węglowym.

Prace Komisji Węglowej polegały przeważnie na monograficznym opracowaniu sprecyzowanych zagadnień. Opracowania te, robione przez jednego, a w niektórych wypadkach przez kilku specjalistów stanowiły (obok memoriałów przedstawianych przez zainteresowane organizacje) główny materiał, na którym oparła się Komisja w swojej pracy. Wspomniane opracowywanie poszczególnych zagadnień było powierzane również osobom nie wchodzącym w skład biura komisji. Monograficzny charakter prac Komisji stanowi główną cechę, charakteryzującą sposób roboty.

Przewodniczący Komisji, w sprawozdaniu przedstawionem Kongresowi, stwierdza przede wszystkim, że prace Komisji Węglowej spotkały się ze szczególnie przychylnym stosunkiem zarówno ze strony przedsiębiorców, jak i robotników. „Lista osób i organizacji, które dostarczyły Komisji danych statystycznych oraz innych informacji, wynosiłaby tysiące nazwisk” i tylko tej wyjątkowo owocej współpracy zawdzięczać należy, że koszty ankiety wyniosły tylko 600.000 dolarów — co stanowi zaledwie drobną część rzeczywistych kosztów. Wspomniana współpraca czynników społecznych z Komisją przyczyniła się

również do ukończenia prac Komisji w stosunkowo krótkim terminie 11 miesięcy.

Raport Komisji składa się z następujących pięciu części.

I. Sprawozdanie generalne oraz zalecenia. II. Antracyt. III. Węgiel kamienny — warunki pracy i warunki techniczne. IV. Węgiel kamienny — koszty produkcji, inwestycje oraz zyski. V. Tablice statystyczne.

Główne wnioski, do których doszła Komisja Węglowa Stanów Zjednoczonych, dadzą się streścić w kilku słowach w sposób następujący.

Uznano, że przemysł węglowy wobec jego wyjątkowego znaczenia w życiu gospodarczym Stanów Zjednoczonych winien być traktowany narówni z przemysłami o charakterze użyteczności publicznej, jak koleje żelazne, gazownie, oraz z innymi dziedzinami życia gospodarczego, podlegającymi nadzorowi pod kątem widzenia interesu publicznego, jak np. banki lub towarzystwa ubezpieczeniowe.

Nadzór ma być skoncentrowany w rękach wydziału węglowego przy Międzystanowej Komisji do spraw handlu (Interstate Commerce Commission). Kwestje węglowe nie mogą być regulowane w granicach poszczególnych stanów, wobec wyjątkowego znaczenia węgla dla całokształtu gospodarki Stanów Zjednoczonych. Do tego czasu sprawy węglowe wchodziły w obręb kilku resortów np. Urzędu Geologicznego (The Geological Survey), Urzędu Górniczego (Bureau of Mines), pewne dane znajdowały się w Biurze Statystycznym (Bureau of Census) Departamentu Handlowego i in.

Według opinii Komisji, jednym z najsukuteczniejszych środków, zmierzających do obniżenia cen węgla, jest dostosowanie do tego celu polityki transportowej, która znajduje się w sferze wpływów Rządu. Wskazaniem jest rów-

nież obniżenie państwowych opłat górniczych oraz podatków, które w znacznym stopniu wpływają na wysoki poziom cen (dodamy do tego, że 50 milionów akrów pól węglowych stanowią własność Rządu).

Komisja stwierdziła również, iż w wielu wypadkach zarówno różnica między kosztami produkcji i ceną sprzedaży jak i zyski przedsiębiorstw wykazują duże wahania (np. od 2 do 28 centów na 1 tonnę węgla) i że należy dążyć do usunięcia tego zjawiska za pomocą planowej polityki.

Stwierdzono również wahania w dziedzinie płac robotniczych: obok niewspółmiernie wysokich płac istniały takie, które nie zabezpieczały życia na poziomie amerykańskim, tak, że w niektórych wypadkach skalę płac zrewidowano.

W dziedzinie handlu węglem uznano za niezbędne ustalenie (standardyzację) godziwych warunków w kontraktach pomiędzy sprzedającymi i kupującymi węgiel.

Jak widzimy, jedną z myśli przewodnich ankiety węglowej w Stanach Zjednoczonych A. P. była troska o politykę obrony wysokiego Standard of life'u robotnika amerykańskiego oraz dążenie do obniżenia cen wszystkimi środkami, wyłączając jedynie obniżenie zarobków poniżej wspomnianego Standard of life'u.

Zalecenia skierowane do przemysłu stwierdzają przede wszystkim niejednakową organizację w kopalniach i podkreślają potrzebę modernizacji urządzeń technicznych. Komisja zwróciła wreszcie uwagę na potrzebę ulepszenia warunków życia w ośrodkach górniczych: akcja w tym kierunku winna być prowadzona wspólnie z samorządem.

Wskazana była również potrzeba ekonomiczniejszego wykorzystania właściwości opałowych węgla.

ANKIETA MIĘDZYNARODOWEGO BIURA PRACY.

Na zasadzie art. 408 Traktatu Wersalskiego na Dyrektora Międzynarodowego Biura Pracy został włożony obowiązek przedstawienia na najbliższym posiedzeniu Międzynarodowej Konferencji Pracy, wyznaczonem na wiosnę 1921 roku, szczegółowego sprawozdania o skutkach przeprowadzenia 8 godzinnego dnia pracy. W czerwcu 1920 r. na sesji Rady Administracyjnej była wniesiona przez delegata grupy przemysłowców włoskich, p. Pirelli propozycja powierzenia Międzynarodowemu Biuru Pracy przeprowadzenia ankiety, mającej na celu zbadanie stanu produkcji poszczególnych państw w związku z warunkami pracy i kosztami utrzymania.

Przedstawiciel grupy robotniczej, Francuz, p. Jouhaux zaproponował rozszerzenie zakresu ankiety w kierunku zbadania wszystkich czynników, które w ten czy inny sposób wpływają na zmniejszenie produkcji.

Do propozycji tej przychyłono się jednogłośnie.

Poszczególne etapy ankiety przeprowadzone były w następującej kolejności:

- 1) ankieta wstępna
- 2) „ właściwa
- 3) opracowanie rezultatów ankiety.

Zakres badań ankiety obejmował:

- 1) opis zjawisk ekonomicznych oraz ich statystyczne ujęcie,
- 2) analizę tych zjawisk,
- 3) ocenę wniosków oraz zastosowanych przez poszczególne kraje środków zaradczych, zmierzających do opanowania kryzysów.

Międzynarodowe Biuro Pracy zastosowało dla przeprowadzenia ankiety jedynie metodę zbierania danych za pomocą kwestionariuszy, które rozesłane były do rządów, organizacji przemysłowych, organizacji robotniczych oraz do zrzeszeń kooperatywnych.

Pytania zawarte w kwestionariuszach dotyczyły następujących głównych zagadnień:

- 1) statystyka produkcji rolnej i przemysłowej,
- 2) statystyka spożycia,
- 3) przebieg kryzysów gospodarczych,
 - a. kryzys surowców, b. kryzys dziedziny transportu, c. kryzys wymiany, d. kryzys kredytowy i e. kryzys rynków zbytu;
- 4) czynniki dotyczące pracy,
 - a. wpływ wojny na zmniejszenie liczby robotników, b. zmniejszenie się wydajności pracy robotnika, c. zmniejszenie ilości godzin pracy, d. strajki, e. kryzys rynku pracy po demobilizacji, f. bezrobocie, g. stosunek robotnika do systemu wynagrodzenia zależnego od wydajności pracy — i wreszcie
- 5) środki zwalczania kryzysów,
 - a. środki walki z kryzysem gospodarczym, b. rezultaty tej walki, c. projekty danego rządu na przyszłość, dotyczące tejże walki z kryzysem gospodarczym.

W kwestionariuszach wysłanych do organizacji koope-

ratywnych zawarte były pytania, dotyczące warunków rozwoju kooperatyw po wojnie, oraz wyjaśnienia ich udziału w życiu gospodarczym poszczególnych krajów, zarówno jak i ich roli w walce z drożyzną powojenną.

Sprawozdanie ankiety składa się z 5 tomów.

Pierwszy tom zawiera opis przeprowadzenia ankiety, układ kwestionariuszy i inne. Drugi tom p. t. „Ogólna produkcja i wydajność pracy” zawiera głównie dane statystyczne, dotyczące rozwoju produkcji oraz wydajności pracy w okresie przedwojennym, w okresie wojny oraz bezpośrednio po jej zakończeniu. Tomy trzeci i czwarty zawierają analizę kryzysów poszczególnych gałęzi produkcji ze specjalnem uwzględnieniem czynnika pracy w okresie tych kryzysów. Ostatni, piąty tom tego sprawozdania podaje środki zwalczania kryzysów gospodarczych, stosowane w poszczególnych krajach.

ANKIETY W POLSCE W LATACH 1919—26.

Myśl o pierwszej ankiecie powstała w Polsce w końcu 1919 roku w związku z wielkimi trudnościami w dziedzinie gospodarki opałowej. W dniu 7 września 1919 roku został przedłożony następujący wniosek Sejmowi Ustawodawczemu przez jego Komisję przemysłowo-handlową:

„Wobec grożącej krajowi katastrofy z powodu braku węgla i innych środków opałowych, wobec codziennie napływających do Komisji doniesień o konieczności z tego powodu wstrzymania ruchu zakładów przemysłowych i pozabawienia pracowników zajęcia i chleba i wobec dochodzących do Komisji skarg na niedostateczną wytwórczość kopalń, wadliwą działalność kolei i nieprawidłowy podział węgla — komisja przemysłowo-handlowa postanowiła wyłonić specjalną podkomisję węglową, która zajęłaby się dokładnem zbadaniem tej sprawy i wskazaniem rządowi energicznych środków dla możliwego poprawienia tych stosunków.

„Z powyższych względów Komisja prosi Wysoki Sejm o zatwierdzenie 10 posłów i o udzielenie jej jak najdalej idących pełnomocnictw, nie wyłączając prawa przekazywania Prokuratorom Sądu Okręgowego zebranych danych dla wszczęcia postępowania karnego przeciwko ujawnionym winnym”.

Zgodnie z otrzymanymi pełnomocnictwami Komisja Opałowa *) ustaliła następujący program, swoich prac.

a) *Produkcja krajowa.*

Zwiększenie produkcji kopalń istniejących i zbadanie stanu administracji kopalń, sprawa renowacji urządzeń kopalnianych przy pracy na dwie i na trzy zmiany, sprawa powiększenia liczby pracowników na kopalniach, sprawa aprowizacji ośrodków górniczych. Uruchomienie kopalń, w których produkcja została z tych czy innych powodów zaniechana. Rozszerzenie terenu eksploatacji.

b) *Przywóz z zagranicy.*

c) *Transport.*

Środki przewozowe; zdolność przewozowa — w szczególności szybkość obrotu wagonów; plan przewozowy ogólny, w szczególności plan przewozowy opałowy oraz scentralizowanie kierownictwa przewozowego.

d) *Podział węgla.*

Organizacja podziału i kontrola zapotrzebowania; zaoszczędzenie węgla i ograniczenie spożycia oraz rygory rozdziału węgla.

Z przedstawionego planu wynika, że główną swoją uwagę Komisja Opałowa musiała zwrócić przede wszystkim

w kierunku złagodzenia głodu opałowego, a właściwie głodu węglowego. Doświadczenie Komisji wykazało, że znaczną część niedomagań gospodarki opałowej można było usunąć bez odwoływania się do Sejmu, w drodze zarządzeń administracyjnych poszczególnych ministerstw. Sprawy tego typu były załatwiane w ten sposób, że na posiedzeniach Komisji przedstawiciele Rządu przyjmowali do wykonania wnioski Komisji i powiadamiali ją następnie o sposobie wykonania.

Zadaniem Komisji Opałowej było uporządkowanie ówczesnej gospodarki węglowej — i cel ten, jak wynika ze sprawozdania Komisji, został w znacznym stopniu osiągnięty. Najwięcej uwagi w pracach Komisji udzielono zagadnieniu transportu kolejowego oraz sprawie aprowizacji robotników — były to największe bolączki przeżywanego wówczas kryzysu węglowego.

W wyniku swoich prac Komisja dn. 1.VI.1920 r. przedstawiła Sejmowi projekt zunifikowanej dla wszystkich dzielnic ustawy w przedmiocie udzielenia Ministrowi Przemysłu i Handlu nadzwyczajnych pełnomocnictw do uregulowania spraw opałowych. Do tego projektu załączone zostały obszernie uzasadnienia, stanowiące właściwie sprawozdanie Komisji Opałowej, oraz wyczerpujące, jak na owe czasy, materiały statystyczne, charakteryzujące główne momenty gospodarki węglowej oraz materiały nadesłane przez różne organizacje zainteresowane *).

Komisja odbyła 42 posiedzenia w okresie od połowy września 1919 roku do połowy lutego 1920 roku; metodą

*) Sprawozdanie Komisji Opałowej: Część I; Część II — Sprawozdanie o wniosku Ministerstwa Przemysłu i Handlu w sprawie udzielenia Ministrowi Przemysłu i Handlu nadzwyczajnych pełnomocnictw do uregulowania spraw opałowych. Druki Sejmowe Nr. 1634 i 1820 (1920 r.).

*) W skład Komisji Opałowej zostali wybrani następujący posłowie: F. Maślanka, A. Wierzbicki (Prezes), R. Wasilewski, Sz. Rajca, W. Stęśłowicz, ks. K. Sykułski, J. Wróblewski, W. Fiołka, Z. Dreszer (Sekretarz) i T. Sejb.

pracy Komisji były wywiady, kwestjonariusze, korespondencja i wreszcie narady z czynnikami społecznymi. Obrady odbywały się bardzo często przy udziale przedstawicieli producentów oraz organizacji robotniczych; do spraw specjalnej wagi powoływani byli rzeczoznawcy.

W krótkim czasie po złożeniu sprawozdania Komisji Opałowej, która miała do czynienia z brakiem węgla, sytuacja węglowa zmieniła się zasadniczo. Włączenie Górnego Śląska skierowało uwagę w odwrotnym kierunku — nadprodukcji węgla, co wymagało innego postawienia sprawy.

Druga Komisja ankietowa powstała wskutek wniosku zgłoszonego w dniu 15. I. 1923 r. przez posła S. Weinziehera „w sprawie wyłonienia specjalnej komisji dla zbadania stanu produkcji węglowej w Państwie, racjonalności cen węgla, zysków osiąganych przez poszczególne kopalnie i opłacanych z nich podatków skarbowych, jakoteż sprawy wywozu węgla zagranicę i osiąganych z tego korzyści“.

Wniosek został odesłany do Komisji do walki z drożyzną. Na wniosek Komisji tej: Sejm uchwałą z 17 marca 1923 r. postanowił wyłonić komisję złożoną z 15 osób dla zbadania czynników i warunków, wpływających na ukształtowanie się cen węgla w woj. Śląskiem jako też w zagłębiach Dąbrowskiem i Chrzanowskiem, oraz sprawy wywozu węgla zagranicę i osiąganych z tego korzyści.

Na posiedzeniu w dniu 17. IV. 1923 r. w skład Komisji zostali wybrani następujący posłowie: Sykała, Wierzbicki, Posacki, Pluta, Niedzielski, Bartel, Konthe, Mianowski, Diamand, Weinzieher, Dunin, Paszczuk, Piecha, Franz i Owsianik.

Na pierwszym posiedzeniu większość Komisji przyszła do przekonania, że dla poważnego przeprowadzenia powierzonego jej zadania, należałoby uzyskać uprawnienia

umożliwiające bezwzględnie zbadanie stanu przedsiębiorstw węglowych, ich rachunków i ksiąg, oraz przesłuchanie świadków pod przysięgą. Komisja postanowiła zwrócić się do Sejmu o określenie jej uprawnień w sposób następujący.

Na podstawie art. 34 Konstytucji Sejm uprawnia „Komisję dla zbadania czynników i warunków, wpływających na ukształtowanie cen węgla w Województwie Śląskiem, jakoteż w Zagłębiach Dąbrowskiem, Chrzanowskiem i sprawy wywozu węgla zagranicę i osiągniętych z tego korzyści“ do przesłuchiwania pod przysięgą stron zainteresowanych oraz świadków i rzeczoznawców, jak również do badania aktów urzędowych, wchodzących w zakres zadań Komisji, oraz ksiąg handlowych i korespondencji przedsiębiorstw węglowych. Równocześnie Sejm zobowiązuje członków Komisji do traktowania zdobytych tajemnic handlowych i przemysłowych poszczególnych kopalń jako poufnych.

Komisja w swoich pracach posługiwała się jedną metodą — zbieraniem danych zapomocą rozesłania dość szczegółowo opracowanych kwestjonariuszy do 37 instytucji, w tem: do instytucji rządowych 4 kwestjonariusze, do organizacji wytwórców — 3, do organizacji handlowych — 6, do organizacji spożywczych — 15 (do spożycia przemysłowego — 7, do spożycia rolniczego — 4, do spożycia domowego — 4), do organizacji technicznych i naukowych — 4, oraz do organizacji robotniczych — 5.

Referent Komisji w sprawozdaniu swoim wygłoszonym na posiedzeniu Komisji w dniu 30 listopada 1923 r. oświadcza, że „ankieta nie dała zadawalniających rezultatów. Organizacje robotnicze na ankietę odpowiedzi nie nadesłały, ponieważ nie miały możliwości wglądu w księgi handlowe kopalń. Organizacje wytwórców węgla przysłały

w odpowiedzi na ankietę bardzo obszerne memorjały, lecz nie oświectliły dostatecznie sprawy kalkulacji kosztów produkcji wobec czego analiza cen węgla jest bardzo utrudniona. Najlepsze pojęcie o składnikach cen daje odpowiedź Ministerstwa Przemysłu i Handlu, które nadesłało szczegółowe tablice kosztów produkcji i cen węgla za pięć miesięcy dla państwowej kopalni „Brzeszcze“.

„Porównanie danych nadesłanych przez różne organizacje również jest utrudnione, ponieważ dane te odnoszą się do różnych okresów czasu i różne są metody ich obliczenia“....

W łonie Komisji przy udziale przedstawicieli Ministerstwa Przemysłu i Handlu toczyła się szeroka i ożywiona dyskusja. Na ostatnim 8-em posiedzeniu w dniu 29 lutego 1924 r. złożony był wniosek o zbadaniu na miejscu kilku kopalń, co spotkało się ze sprzeciwem niektórych członków Komisji, wskazujących na brak odpowiedniego do tego celu aparatu. Na tem prace Komisji zostały przerwane, wobec zasadniczo zmienionej ogólnej konjunktury gospodarczej, oraz konjunktury o przemyśle węglowym.

* * *

Oprócz dwóch wymienionych ankiet o gospodarce węglowej, przeprowadzono w Polsce kilka mniejszych ankiet. Z ankiet tych należy wymienić, ze względu na doniosłe znaczenie zagadnień objętych odnośniami badaniami, ankietę o wydajności pracy oraz ankietę o sytuacji w przemyśle chemicznym.

Pierwsza—ankieta o zmianach wydajności pracy robotników w okresie powojennym w porównaniu z rokiem 1913 — przeprowadzona była w 1922 roku przez Wydział Statystyki Pracy Głównego Urzędu Statystycznego. Ankietę

przeprowadzono zapomocą rozesłania kwestjonariuszy do szeregu przedsiębiorstw przemysłowych. Jakkolwiek nie wszystkie odpowiedzi dały na zadane pytania jasne i wyczerpujące dane, tem nie mniej jednak ankietę dostarczyła cennego materiału, dotyczącego zagadnienia wydajności pracy. Rezultaty tej ankiety zostały ogłoszone w „Statystyce Pracy“ zesz. 1, 2, 4 i 5—6 rocz. 1923.

Ankieta o przemyśle chemicznym przeprowadzona przez Związek Wielkiego Przemysłu Chemicznego polegała przede wszystkim na rozesłaniu kwestjonariusza zbliżonego w swej treści i układzie do znanego „kwestjonariusza marnotrawstwa“, zastosowanego przy przeprowadzeniu t. zw. ankiety Hoovera, oraz na zbadaniu większej ilości przedsiębiorstw. Otrzymane w ten sposób dane zostały usystematyzowane i opracowane *).

„Zbadanie polskich przedsiębiorstw chemicznych doprowadziło do wniosku, że w przedsiębiorstwach najlepiej zorganizowanych wskaźnik marnotrawstwa wynosi poniżej 30 punktów, w przedsiębiorstwach miernych przewyższa nieco 50 punktów, zaś przeciętny typ fabryki chemicznej w Polsce marnotrawi 40 punktów, czyli połowę punktów najwyższego możliwego wskaźnika marnotrawstwa“.

„Zatrzymajmy się na przeciętnej fabryce chemicznej. Okaże się wówczas, że z tych 40 punktów—11,8 przypada na organizację administracyjną i politykę przemysłową, zaś 16,8—na organizację techniczną: czyli, w pierwszym przybliżeniu, po 30% na organizację administracyjną i politykę przemysłową, zaś 40% na organizację techniczną. Przy innym podziale, według odpowiedzialności: 30,2 punktów, czyli około 75% przypada na odpowiedzialność kierownictwa,

*) Inż. Tadeusz Zamoyski: Zagadnienie marnotrawstwa w przemyśle chemicznym. Przemysł Chemiczny 1926 r., № 11—12, str. 219.

pozostałe 25% rozkłada się równomiernie między odpowiedzialność robotników i wpływy zewnętrzne*. *)

Z poszczególnych wad organizacyjnych, które ankietę wykryła w przemyśle chemicznym, zasługują na podkreślenie: brak doradców naukowych produkcji, których pierwszym zadaniem jest śledzenie za postępem nauki. W zakresie polityki robotniczej ankietę stwierdza naogół biorąc wyniki dodatnie. W zakresie organizacji technicznej sprawa renowacji urządzeń napotyka wielkie trudności; przemysł polski nie posiada niezbędnych kapitałów inwestycyjnych. W fabrykach chemicznych brak celowo zorganizowanych laboratoriów analitycznych, zaś laboratorja badawcze najczęściej nie istnieją wcale. W żadnej z fabryk naszych nie mamy również znanego doskonale na zachodzie wydziału badań, którego celem jest studjowanie konjunktur rynkowych, stanu przemysłów pokrewnych, zarówno w kraju jak i zagranicą, jak również kontrola wydajności pracy ręcznej i maszynowej, zużycia materiału i t. d. W dziale polityki przemysłowej w naszym przemyśle chemicznym uderza przede wszystkim stosunkowo małe stosowanie zasady specjalizacji; wobec tego artykuł, który zaczęto wytwarzać w pewnej fabryce, o ile tylko znajduje chętnych odbiorców na rynkach

*) Interesującym jest zestawienie osiągniętych dla przemysłu chemicznego charakterystyk z wynikami badań przemysłu metalowego, ogłoszonymi w Przeglądzie Technicznym № 26 z 1926 roku. W polskim przemyśle metalowym wskaźnik marnotrawstwa wynosił 31,6 punktów, jest więc prawie identyczny ze wskaźnikiem dla dobrych przedsiębiorstw chemicznych. Rozpodział punktów marnotrawstwa, pomiędzy poszczególne jego czynniki, jest następujący: organizacja 8,8, polityka przemysłowa 9,2, środki produkcji 8,2, metody produkcji 5,4. Zdaniem inż. Zamoyskiego przytoczone liczby świadczą o tem, „że napięcie doniosłości poszczególnych czynników wpływających na marnotrawstwo w przemyśle metalowym jest w przybliżeniu takie same, jak i w przemyśle chemicznym”.

wewnętrznych, powoduje natychmiast powstanie fabryczek konkurencyjnych. Takie zjawisko obserwowano w zakresie związków arsenobenzolowych oraz w zakresie leczniczych związków srebrnych. W fabrykach branży gumowej „każda z nich—mimo różnorodności wyrobów—produkuje te same artykuły techniczne i chirurgiczne. W konsekwencji—jedna z fabryk, wyspecjalizowawszy się np. w wyrobie maszywów samochodowych, przerzuca się na artykuły kolejowe, zaniedbując jednocześnie wyrób maszywów i narażając Polskę na niesłychane wzmożenie importu w tej dziedzinie“ *).

„Sprawy kalkulacji kosztów własnych kształtują się w przedsiębiorstwach naszych dwojako: albo kalkulacji takiej zgoła niema zaś cena sprzedażna obliczana jest raczej na oko, albo też kalkulacja przeprowadzona jest już w sposób bardzo dokładny i sumienny“ **).

Z omówionych wyników badania zakładów przemysłowych można przedewszystkiem wnioskować, że dla zapewnienia należytego rozwoju produkcji niezbędnem jest porozumienie międzyfirmowe i ustalenie zakresu działania każdej z wytwórni. Jest to niezłomny nakaz życia i racjonalnej organizacji. Dodamy do tego, że w przemyśle chemicznym można zaznaczyć dążność niektórych gałęzi wytwórczości do koncentracji: wspólna organizacja sprzedaży w zakresie sztucznych nawozów fosforowych, zgrupowanie pionowe w przemyśle suchej destylacji drzewa; pewne porozumienie istnieje również w fabrykach barwników; destylacja smoły węglowej jest skoncentrowana w związku koksowni.

Nad zagadnieniem marnotrawstwa w przemyśle che-

*) Inż. T. Zamoyski l. c.

**) Inż. T. Zamoyski l. c.

micznym zastanowiliśmy się tak długo ze względu na to, że jest to pierwsze badanie sytuacji w przemyśle oraz, że stan wytwórczości w tej gałęzi jest niewątpliwie zbliżony do stanu ogólnego wytwórczości polskiej.

Dość szczegółowo przedstawiliśmy sprawę ankiet przeprowadzonych w Polsce na długo przed powstaniem obecnej Komisji Ankietowej głównie w tym celu, by podkreślić, że sama idea zbadania doniosłych zagadnień gospodarczych za pomocą specjalnych Komisji nie jest zjawiskiem tak nowym.

Rzecz jasna, że przeprowadzone w Polsce ankiety węglowe nie mogą być uważane za ankiety w tem znaczeniu, jak rozumiemy to obecnie, i raczej należy uznać je za próby ankiety i to ankiety wyłącznie parlamentarnej. W tem, że do przeprowadzenia ankiet zostali powołani jedynie członkowie Parlamentu, a więc ludzie przeciążeni pracą polityczną, oraz w przeoczeniu konieczności zorganizowania odpowiedniego roboczego aparatu — tkwi przyczyna niepowodzenia drugiej ankiety i ograniczone pole badań ankiety pierwszej.

Niemniej jednak, praca Komisji Opałowej miała niewątpliwie duże wyniki praktyczne i na tem właściwie polega jej znaczenie — zwłaszcza jeśli uprzytomnimy sobie te warunki, w jakich Komisja musiała pracować, ze względu na trwającą w owym czasie wojnę.

KOMISJA ANKIETOWA BADANIA WARUNKÓW I KOSZTÓW PRODUKCJI ORAZ WYMIANY.

Kwestja powołania Komisji Ankietowej w formie obecnej — ma historję bardzo krótką.

W dniu 3 lutego 1926 roku Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów złożył Sejmowi wniosek w przedmiocie ankiety publicznej o kosztach produkcji przemysłowej.

Zasady Komisji Ankietowej przez wnioskodawców były sformułowane w sposób następujący.

„W celu zbadania kosztów produkcji przemysłowej w Polsce zostaje utworzony rządowy Komitet Ankiety pod przewodnictwem Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Pracy i Opieki Społecznej w składzie następującym:

po jednym przedstawicielu Ministerstw Przemysłu i Handlu, Pracy i Opieki Społecznej, Spraw Wewnętrznych oraz Spraw Wojskowych;

5-ciu przedstawicieli robotniczych i pracowniczych związków zawodowych;

5-ciu przedstawicieli organizacji pracodawców przemysłowych;

rzeczników, powołanych przez Radę Ministrów na wniosek Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Pracy i Opieki Społecznej w liczbie ustalonej przez Radę Ministrów.

„Komitet Ankiety ma prawo w zakresie swego działania do zaprzysięgania zeznań zarówno kierowników poszczególnych przedsiębiorstw, jak świadków i rzeczoznawców, powołanych z poza swego grona, sprowadzania osób, których zeznania uzna za niezbędne, pod przymusem, wglądu do ksiąg poszczególnych przedsiębiorstw i organizacji związkowych w przemyśle, a także delegowania tych praw swoim komisjom, lub wyznaczonym delegatom.

„Wszystkie posiedzenia Komitetu Ankiety są publiczne. Z każdego posiedzenia sporządzony będzie protokół, podawany do wiadomości publicznej. Nikt nie może być karany, ani pociągany do odpowiedzialności za zgodne z prawdą sprawozdania z posiedzeń Komitetu Ankiety.

„Władze administracyjne obowiązane są spełniać polecenia Komitetu Ankiety, względnie jego przewodniczących, w zakresie uprawnień, określonych w art. 2 ustawy niniejszej.

„Do osób, składających po zaprzysiężeniu fałszywe zeznania wobec Komitetu Ankiety, stosowane będą przepisy karne o składaniu fałszywych zeznań i krzywoprzyśiężeniu.

„Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz Pracy i Opieki Społecznej delegują odpowiednią ilość urzędników i sił kancelaryjnych dla zorganizowania i prowadzenia biurowości Komitetu Ankiety“.

Stosunek sfer przemysłowych do utworzenia Komisji Ankietowej znalazł swój wyraz w komunikacie Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów, ogłoszonym w końcu kwietnia 1926 r.

Sfery przemysłowe uznają, „że przeprowadzenie podobnej ankiety gospodarczej w Polsce może przyczynić się do źródłowego wyświetlenia sytuacji produkcji, jej potrzeb i niedomagań pod warunkiem jednakże, że zagwaran-

towana będzie w ustawie obiektywność ankiety, autorytet i powaga prac Komisji Ankietowej, poufne traktowanie danych, stanowiących tajemnicę handlową przedsiębiorstwa, oraz wykluczona zostanie możliwość wyzyskania ankiety w celach demagogicznych i agitacyjnych.

„Ankieta powinna więc objąć nie tylko koszty produkcji przemysłowej, lecz w ogóle badanie warunków produkcji i zbytu tak wytwórczości przemysłowej jak rolnej“.

„Przedmiotem badań Komisji Ankietowej powinny zatem być również warunki kredytowe i podatkowe, czas pracy, jej wydajność, obciążenie socjalne, organizacja instytucji ubezpieczeń społecznych i t. d.“.

„Następnie w ustawie wykluczona być winna w zasadzie publiczność obrad Komisji Ankietowej z zachowaniem jedynie publiczności jej sprawozdań“. Wreszcie zastrzeżono, że publiczne sprawozdania Komisji Ankietowej „nie mogą zawierać informacji, dotyczących przedsiębiorstw indywidualnych“.

Ograniczamy się tylko do dwóch powyższych opinii przedstawicieli robotników i przemysłowców,—specjalnego bowiem zainteresowania w prasie zarówno ekonomicznej jak i ogólnej to doniosłe zagadnienie nie wywołało, w przeciwieństwie do innych krajów, a przede wszystkim do Niemiec. Stanowisko Rządu zajęte w sprawie ankiety w najlepszy sposób odzwierciedla przemówienie kierownika polityki gospodarczej Rządu, prezesa Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów prof. K. Bartla: „Dla całego życia gospodarczego niewątpliwie przeprowadzenie analizy jego i postawienie diagnozy jest bardzo potrzebne i pożyteczne, że to jest rzecz, na podstawie której—mowa tu o ankiecie—można dowiedzieć się nie o tem, czy tam stempel był czy nie było, tylko jak wygląda w rozmaitych przekrojach gospodarstwo narodowe. To jest potrzebne i potrzebniejsze

w Polsce więcej, niż gdzieindziej, bo jesteśmy z trzech różnych części złożeni, gdzie życie gospodarcze w każdej dzielnicy inaczej się rozwijało. Zestawienie tych rzeczy w ten sposób pozwoli postawić diagnozę życia gospodarczego i odda usługi temu życiu". — „Mnie się zdaje, że przeprowadzenie tej sprawy drogą poważną, naukową, da wielki pożytek dla kraju". *)

W słowach powyższych określono w sposób dobitny zadania Komisji Ankietowej i sprawa jej utworzenia została postawiona na właściwej płaszczyźnie.

Wszystkie zainteresowane czynniki społeczne i gospodarcze po wyjaśnieniach p. Wice-Prezesa Rady Ministrów uznały za rzecz konieczną przeprowadzenie w Polsce obszernych badań przy pomocy Komisji Ankietowej.

Podstawy organizacyjne Komisji Ankietowej.

Komisję Ankietową powołało do życia rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 roku, opierające się na art. 44 ust. 6 Konstytucji i na Ustawie z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Zakres badań został bliżej ustalony przez rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1927 r. w sprawie określenia gałęzi gospodarstwa narodowego, które będą objęte badaniami Komisji Ankietowej. Organizacja wewnętrzna Komisji oparta jest na regulaminie nadanym przez Prezesa Rady Ministrów. Oba rozporządze-

*) Z przemówienia p. Wice-Prezesa Rady Ministrów prof. Bartla na naradzie gospodarczej, odbytej w dniu 30 i 31 października 1926 r. w Prezydium Rady Ministrów.

nia i regulamin podajemy in extenso na końcu niniejszej pracy.

Zadanie Komisji Ankietowej ujęte jest w związku formie w art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej *). Komisja została powołana „celem zbadania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany w tych gałęziach gospodarstwa narodowego, które określi Rada Ministrów". Cel tych badań jest wyraźnie oznaczony, przepisuje się bowiem, że „Komisja Ankietowa przedstawi Rządowi wnioski, zmierzające do racjonalizacji produkcji i wymiany oraz do obniżenia cen wytwarzanych dóbr gospodarczych".

W wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej, Rada Ministrów wydała rozporządzenie z dnia 14 stycznia 1927 r., zakreślające badania Komisji Ankietowej do przedsiębiorstw zajmujących się wyrobem (względnie wydobywaniem i przeróbką) oraz sprzedażą: węgla, koksu, brykietów, ropy naftowej i jej pochodnych, żelaza i stali, materiałów włókienniczych, skór, gotowych ubrań, bielizny i obuwia, chleba, cukru, artykułów zbożowych, mięsnych i nabiałowych, cegły, cementu, wapna, drewnianych i metalowych części mieszkań, budową domów mieszkalnych, wyrobem i sprzedażą nawozów sztucznych i, wreszcie, pasz treściwych; pozatem podlegną badaniom przedsiębiorstwa zajmujące się kupnem i sprzedażą zboża oraz wytwarzaniem, przesyłaniem i sprzedażą energii elektrycznej **).

Tak szeroki zakres prac Komisji Ankietowej znajduje analogię jedynie w Komisji Ankietowej niemieckiej, oraz, poniekąd, i w Komisji Balfoura w Anglii, obejmującej w badaniach całokształt obecnej sytuacji w przemyśle i handlu Zjednoczonego Królestwa (pod kątem widzenia zdolności do konkurencji z zagranicą).

*) Patrz wspomniane rozporządzenie na str. 71.

**) Patrz § 1 rozp. Rady Ministrów na str. 80.

Skład Komisji Ankietowej *) określony jest na najwyżej 33 członków, co wraz z przewodniczącym i zastępcą przewodniczącego, powołanymi z poza grona członków Komisji Ankietowej, podnosi tę liczbę do najwyżej 35 osób.

Członków Komisji Ankietowej powołuje Prezydent Rzeczypospolitej na zasadzie uchwały Rady Ministrów, a mianowicie: z pośród kandydatów przedstawionych przez organizacje przemysłowe i handlowe — 6 członków, przez pracownice związki zawodowe — 9 członków, przez organizacje rolnicze — 6 członków, przez organizacje spółdzielcze — 2 członków, z pośród teoretycznych i praktycznych znawców życia gospodarczego — 6 członków, i, wreszcie, na wniosek Komisji Ankietowej — 4 członków.

W pracach Komisji Ankietowej uczestniczą stali delegaci Rządu z głosem doradczym. Są to przedstawiciele następujących Ministerstw: Spraw Wewnętrznych, Spraw Wojskowych, Skarbu, Rolnictwa i Dóbr Państwowych, Przemysłu i Handlu, Komunikacji, Robót Publicznych, Pracy i Opieki Społecznej oraz Reform Rolnych.

Komisja nasza należy do najliczniejszych komisji ankietowych: jedynie komisja niemiecka liczy 35 członków, natomiast stosunkowo szczupłe były komisje ankietowe w Stanach Zjednoczonych i w Anglii, wobec węższego zakresu badań niż w komisjach polskiej i niemieckiej. Komisja węglowa w Stanach Zjednoczonych składała się z 6 członków, Komisja do badania cen artykułów spożywczych w Anglii — z 16, Komisja do badania przemysłu węglowego z 1911 r. — z 13 członków, także komisja z 1925 r. składała się tylko z 4 członków, obecnie zaś trwająca ankietą pod przewodnictwem Balfoura składa się z 19 członków.

*) Patrz art. 2 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej na str. 71.

Organizacja wewnętrzna Komisji Ankietowej nie jest skomplikowana. Rozporządzenie powołujące ją do życia przewiduje (art. 5) tworzenie podkomisji dla poszczególnych zagadnień. Takich podkomisji utworzono sześć: ekonomiczno-finansową — dla zbadania ogólno-ekonomicznych zagadnień, interesujących wszystkie gałęzie gospodarstwa narodowego, objęte działaniem Komisji Ankietowej, oraz pięć podkomisji dla bezpośredniego badania poszczególnych gałęzi przemysłu. Są to następujące podkomisje: energetyczna, metalurgiczna, budowlana, odzieżowa i rolniczo-spożywcza. Poza tem, w myśl § 13 Regulaminu, przewodniczący wszystkich podkomisji tworzą Podkomisję Programową, której głównem zadaniem jest opracowanie projektu planu prac Komisji Ankietowej a następnie uzgodnianie (we wszystkich stadjach) prac podkomisji z przyjętym planem. Przewodniczącymi podkomisji wyznacza przewodniczący Komisji Ankietowej. W Podkomisji Programowej przewodniczy z urzędu zastępca przewodniczącego Komisji Ankietowej. Komisja Ankietowa i podkomisje mają prawo wzywać rzeczoznawców (art. 7 rozp. Prezydenta Rzplitej). Poza członkami Komisji Ankietowej w pracach jej bierze udział biuro Komisji Ankietowej podzielone na sekretariat (obejmujący siły referendarskie) i kancelarję.

Uprawnienia Komisji Ankietowej oraz sankcje gwarantujące jej możność działania określone są w art. 9, 10, 16, 17, 18, 19 i 20 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej. Zasadnicze uprawnienie Komisji Ankietowej polega na tem, że ma ona prawo wzywać i przesłuchiwać osoby, których zeznania są dla niej potrzebne, oraz ma nieograniczone prawo badania przedsiębiorstw na miejscu i to zarówno urządzeń materialnych jak i wszelkich ksiąg i dokumentów.

Uprawnienia te były już przewidziane przy utworze-

niu pierwszych Komisji Ankietowych w Polsce w 1919 i 1923 roku.

Nikt z wyjątkiem krewnych (w linii prostej) właścicieli i dyrektorów przedsiębiorstwa, małżonków ich i rodzeństwa, oraz adwokatów (co do wiadomości powziętych przy wykonywaniu zawodu), nie ma prawa odmówić Komisji zeznania jako świadek, ani opinii jako rzeczoznawca.

Komisja Ankietowa ma prawo żądać od każdego opinii i informacji na piśmie, odbierać zeznania protokołowane, a w razie potrzeby przeprowadzać badania pod przysięgą.

Sankcje, gwarantujące Komisji Ankietowej możliwość działania, są w głównych zarysach następujące: za złożenie nieprawdziwych zeznań, utrudnianie wykonywania funkcji świadka lub rzeczoznawcy — kara do 6 miesięcy aresztu i grzywna do 100.000 zł.; za świadome złożenie fałszywej przysięgi przed organami Komisji Ankietowej — więzienie do lat 2. Za niedopuszczenie członka lub organu Komisji Ankietowej do badania przedsiębiorstw i dokumentów — areszt do 6 tygodni i grzywna do 50.000 zł. Za niestawienie się na wezwanie Komisji Ankietowej, odmówienie zeznań na ustne lub pisemne pytania, oraz za zwleknięcie, mimo upomnienia, z odpowiedzią pisemną — grzywna do 5.000 zł.

Warto tu wspomnieć, że ustawa o Komisji Węglowej w Stanach Zjednoczonych za odmowę złożenia zeznań lub przedstawienia potrzebnych dowodów, względnie za złożenie fałszywych zeznań lub przedstawienie fałszywych dowodów przewiduje karę do 5.000 dolarów, więzienie do jednego roku, lub obie kary łącznie—według uznania sądu.

Niemiecka ustawa o Komisji Ankietowej przewiduje, że co do składania opinii, względnie składania wyjaśnień, przeprowadzania oględzin i przedkładania dokumentów obo-

wiązują odnośne przepisy postępowania cywilnego. Kto świadomie składa nieprawdziwe zeznania, o ile inne przepisy nie przewidują kary wyższej, karany będzie więzieniem do jednego roku i grzywną, albo jedną z powyższych kar; w razie niedbalstwa — karany będzie grzywną. (art. 4 ustawy).

Poufność prac Komisji Ankietowej. Szerokie prawo wglądu w sprawy przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych wymaga przy przeprowadzaniu prac komisji ankietowych specjalnych środków i sankcyj, gwarantujących zachowanie w tajemnicy wiadomości uzyskanych o poszczególnych zakładach. Sprawą tą zajmują się art. 11, 12, 13, 14 i 15 rozp. Prezydenta Rzplitej.

Podkreślić tutaj należy, że tajemnice handlowe i techniczne badanych przedsiębiorstw uznane są za poufne; jako zasadę przyjęto, że sprawozdania Komisji Ankietowej nie mogą zawierać ani nazwy przedsiębiorstw, ani nazwiska właścicieli. Wiadomości udzielane Komisji Ankietowej nie mogą być użyte dla celów podatkowych.

Za bezprawne ujawnienie wiadomości poufnych grozi członkom i rzeczoznawcom Komisji Ankietowej areszt do 6 tygodni i grzywna do 50.000 zł. Popelnienie tego samego czynu w celu zaszkodzenia interesom majątkowym karane jest więzieniem do jednego roku. Nadużycie stanowiska w celach zysku, lub wykorzystanie w celach zysku wiadomości, uzyskanych w toku prac Komisji Ankietowej, również karane jest więzieniem do jednego roku.

Sankcje gwarantujące u nas poufność danych udzielanych Komisji Ankietowej nie są łagodniejsze, niż odpowiednie przepisy dotyczące komisji ankietowych w innych krajach. Ustawa o Komisji Węglowej w Stanach Zjednoczonych za ogłoszenie—bez zgody należytych władz—informacji, dotyczących prac Komisji, przewiduje grzywnę do

5.000 dolarów lub więzienie do jednego roku, lub łącznie grzywnę i więzienie, według uznania sądu.

Praktyka komisji ankietowych zarówno w Anglii, jak i w Stanach Zjednoczonych wykazuje, że przy publikowaniu danych o kosztach produkcji i pośrednictwa, oraz o zyskach, nie są wymieniane poszczególne przedsiębiorstwa, do których te dane się odnoszą. Zwykle nadmienia się, że dane dotyczą określonej liczby przedsiębiorstw, położonych w pewnych okręgach. Powyższe stanowisko wynika z charakteru zadań komisji, które mają badać całokształt pewnych gałęzi wytwórczości, nie zaś zajmować się poszczególnymi zakładami.

Czas trwania i sprawozdanie Komisji Ankietowej. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej ustala w sposób pośredni czas trwania Komisji Ankietowej na 6 miesięcy, gdyż zobowiązuje ją do przedstawienia najpóźniej po upływie tego terminu wyników swych badań oraz opartych na nich wniosków.

Jednakże, po upływie okresu sześciomiesięcznego, Komisja Ankietowa nie przestaje istnieć z samego prawa, gdyż art. 22 przewiduje, że Komisję Ankietową rozwiąże Prezydent Rzeczypospolitej na zasadzie uchwały Rady Ministrów. Czas trwania Komisji Ankietowej zależy więc od decyzji Rady Ministrów. Pod tym względem niemiecka ustawa o komisji ankietowej jest bardziej elastyczna, gdyż przewiduje (art. 15), „że po wykonaniu przez Komisję swoich zadań, Rząd Rzeszy rozwiązuje Komisję“.

Termin trwania prac komisji w Anglii zasadniczo nie bywa określany; w praktyce jednak, prace komisji ankietowych trwają zwykle kilka miesięcy. Komisja do zbadania cen artykułów spożywczych trwała pięć miesięcy, a to ze względu na ograniczenie zakresu powierzonych jej badań; Komisja Węglowa 1925 r. — pięć miesięcy. Są to

komisje, powołane do zbadania jednej lub kilku gałęzi gospodarki narodowej. Natomiast Komisja do zbadania przemysłu i handlu w Anglii pod przewodnictwem Balfoura trwa dwa i pół roku (data utworzenia 28 lipca 1924 r.) i jeszcze swoich prac nie ukończyła.

Komisja Węglowa w Stanach Zjednoczonych powołana była na rok i zakończyła swe prace w terminie (dnia 22 września 1923 r.), jednak ostateczne redagowanie prac i przygotowanie do druku całego obszernego materiału zakończone zostało dopiero 8 lutego 1925 r.

Prace Komisji Ankietowej zakończone zostaną ogłoszeniem jej sprawozdania drukiem i to niezwłocznie po jego przedstawieniu Prezesowi Rady Ministrów. Rada Ministrów ma prawo zarządzać opublikowanie sprawozdań tymczasowych. Sprawozdanie ostateczne będzie zawierać wyniki badań Komisji Ankietowej oraz oparte na nich wnioski. Opracowanie wniosków, zmierzających do „racjonalizacji produkcji i wymiany oraz do obniżenia cen wytwarzanych dóbr gospodarczych“ należy do wyraźnie przewidzianych obowiązków Komisji Ankietowej.

Zakres badań Komisji Ankietowej.

Z planu prac naszej Komisji Ankietowej *) wynika, że badanie poszczególnych dziedzin życia gospodarczego ma się odbywać w sposób bardzo wyczerpujący. Nie został w tym planie pominięty ani jeden z czynników przydatnych do oświecenia zadań, postawionych Komisji. Jest to najbardziej charakterystyczna cecha przyszłej działalności naszej Komisji Ankietowej.

Zakres badań, które ma przeprowadzić nasza Komisja

*) Patrz str. 97.

Ankietowa, jest o wiele obszerniejszy od zadań innych Komisji. Przeważająca większość Komisji Ankietowych badała jedną lub najwyżej kilka pokrewnych dziedzin życia gospodarczego. W Anglii były to: węgiel, artykuły spożywcze; w Stanach Zjednoczonych—węgiel; w Polsce—węgiel. Tylko ostatnie ankiety, a więc angielska ankieta pod przewodnictwem Balfoura oraz ankieta niemiecka — mają szerszy zakres badań, zbliżający się w pewnym stopniu do zakresu prac naszej Komisji.

Zakres zagadnień powierzonych do badania Komisji Ankietowej w stosunku do ogólnej gospodarki narodowej plastycznie przedstawia zestawienie wartości produkcji w Polsce w 1924 roku. *)

Gałęzie produkcji narodowej	Wartość produkcji w milj. zł.**)
I. Produkcja rolna ***)	5,285 °
II. „ leśna	230
III. „ żywego inwentarza	920
IV. Gospodarstwo domowe	1.585

*) Paweł Michalski — „Dochód społeczny Polski“. Przegląd Skarbowy Nr. 4 — 1926 r.

**) Gałęzie produkcji objęte w całości badaniami Komisji Ankietowej oznaczono dwoma kółkami (°°), objęte tylko częściowo — jednym kółkiem (°).

***) Jest rzeczą narazie trudną wyodrębnić z ogólnej wartości produkcji rolnej te dziedziny, które w myśl Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej podlegają badaniom Komisji Ankietowej. Według obliczeń Dr. W. Ponikowskiego, (Dr. W. Ponikowski — „Próba obliczenia wartości wytwórczości roślinnej i zwierzęcej w Polsce”—Rolnik—Ekonomista Nr. 17, 1926 r.), ogólna wartość produkcji mleka w Polsce stanowi 67 milj. zł., produkcji jaj — 95 milj. zł. oraz przyrost żywej wagi bydła — 409 milj. zł. Zresztą z tych dziedzin wytwórczości podlegają badaniu tylko części stanowiące obiekt handlu.

Gałęzie produkcji narodowej	Wartość produkcji w milj. zł.
V. Rybołówstwo	19
VI. Produkcja przemysłowa:	
1) górnictwo	1.012 °
2) hutnictwo	725 °
3) przemysł włókienniczy	1.333 °°
4) „ konfekcyjny	225 °°
5) „ naftowy	259 °°
6) „ mineralny	36 °
7) „ zwierzęcy	58 °
8) „ nawozów sztucznych	31 °°
9) „ spożywczy	1.144 °
10) „ drzewny	382 °
11) „ metalowy	341
12) „ chemiczny	175
13) „ papierniczy	52
14) Dział przemysłu mieszanego	22
VII. Przewóz:	
a) koleją i wodą	700
b) furmankami	100
VIII. Zarobki kupców w obrocie wewnętrznym	900 °
Ogółem	15.525

Wszystkie niemal Komisje Ankietowe, przy badaniu poszczególnych gałęzi wytwórczości, poświęcały zagadnieniu technicznych warunków produkcji o wiele mniej miejsca niż innym czynnikom, jak np. zagadnieniu pracy, transportu kolejowego, krępującemu rozwój produkcji przestawialemu ustawodawstwu, warunkom mieszkaniowym i in. Naprzykład, wpływ czynników technicznych produkcji został zupełnie pominięty w sprawozdaniach angielskich

Komisjy Węglowych (1919 r. i 1925 r.), zaś w Ankiecie Węglowej amerykańskiej był omawiany dość pobieżnie. Zagadnienie wpływu warunków technicznych na produkcję zostało w wyczerpujący sposób oświetlone w Ankiecie Hoovera, poświęconej wyłącznie temu zagadnieniu.

Plan prac naszej Komisji Ankietowej sprawę technicznych warunków produkcji ujmuje w sposób bardzo zbliżony do zadań ankiety Hoovera; daje to możliwość otrzymania wyczerpującego obrazu wszystkich czynników produkcji w tych gałęziach wytwórczości, do których badania Komisja została powołana.

Chcemy zwrócić tu również uwagę na trudności, które w znacznym stopniu komplikują pracę naszej Komisji Ankietowej. Należy tu przede wszystkim wskazać na szczupłość statystycznych materiałów oraz literatury ekonomicznej, z zakresu zagadnień, które mają być oświetlone badaniami Komisji Ankietowej, oraz na utrudnienia, które wynikają z braku odpowiedniej perspektywy historycznej wobec istnienia głębokich zmian strukturalnych, spowodowanych scałkowaniem dawnych dzielnic w nowy organizm gospodarczy Polski Niepodległej.

Wspomnieć jeszcze należy, że dotychczas w Polsce nie przeprowadzono spisu przemysłowego oraz spisu rolnego. Ogólny spis ludności z dn. 30 września 1921 r. odbywał się w warunkach niepomyślnych. Część terytorjum spisem tym nie została objęta, np. Górny Śląsk, wreszcie ogłoszenie rezultatów tego spisu jeszcze nie zostało ukończone. Statystyka kolejowa, stanowiąca pierwszorzędną źródło dla charakterystyki rynku wewnętrznego, została zapoczątkowana tylko od 1924 roku, a więc daje bardzo ograniczoną możliwość porównywania danych.

Wogóle stan materiałów statystyczno-ekonomicznych jest bardzo nierównomierny w poszczególnych gałęziach wy-

twórczości: niektóre gałęzie wytwórczości, w pierwszej mierze górnictwo i hutnictwo, posiadają materiały w zupełności zadawalniające wszystkie wymogi; niektóre zaś gałęzie, a przede wszystkim działy wytwórczości rolniczej, rozporządzają bardzo szczupłymi materiałami w tej dziedzinie.

Wobec tego staje się zrozumiałe, że nasza Komisja Ankietowa będzie zmuszona w całym szeregu wypadków zbierać bezpośrednio u źródła materiały potrzebne dla jej prac. Jest to niewątpliwie jedno z tych utrudnień, które wpłynąć muszą na rozmiary i czas trwania prac Komisji. W innych bowiem krajach Komisje rozporządzały przede wszystkim materiałami gotowymi i opracowaniami, zastępując badanie na miejscu, jako środek do uzupełnienia i sprawdzenia posiadanych materiałów.

Wkłada to na wszystkie instytucje gospodarcze szczególny obowiązek współpracy z Komisją Ankietową, bez tej bowiem współpracy i atmosfery zaufania Komisja nie będzie w stanie wypełnić powierzonego jej zadania. Zasada ściślej współpracy czynników, zainteresowanych w produkcji, z Komisją Ankietową wynika z samych okoliczności, w jakich Komisja została powołana.

Komisje Ankietowe we wszystkich krajach powoływano po to, aby wspólnym wysiłkiem sfer reprezentowanych w Komisji i obdarzonych najwyższym autorytetem, zbadać przyczyny przesilenia, dotyczącego jednej lub kilku gałęzi życia gospodarczego. Komisja Ankietowa zbadaniem przyczyn przeżywanego kryzysu winna przyczynić się do usunięcia opinii niewłaściwych lub opierających się na jednostronnem zbadaniu materiałów. Zadaniem Komisji jest przewyciężyć tę atmosferę wzajemnej nieufności, która stale towarzyszy okresom kryzysu gospodarczego, kiedy społeczeństwo ciężko odczuwa jego skutki. Komisja wre-

szcie winna dać obiektywną ocenę, które z przyczyn kryzysu wynikają z nieodpowiedniego gospodarowania w dziedzinie produkcji, a które znajdują swoje źródło w zmiennej strukturze naszego gospodarstwa narodowego.

Zagranicą zrozumiano intencje, które przyświecają utworzeniu Komisji, i współpraca wszystkich czynników, zainteresowanych w produkcji, a przede wszystkim współpraca organizacyj przemysłowych, przybrała taki charakter, że zarówno sprawozdania Komisji amerykańskiej oraz ostatnich Komisji w Anglii, jak i dotychczasowa praktyka w Niemczech — wskazują, że kary przy przebiegu prac nie były stosowane. Jest to najlepszym świadectwem tego, jak czynniki zainteresowane odnoszą się do zadań Komisji, oraz dowodem wielkiego zaufania, które zdobyły Komisje Ankietowe.

Tą drogą, nie wątpimy, pójdzie i nasza Komisja Ankietowa, która ma przed sobą tak wielką i odpowiedzialną pracę.

ZAŁĄCZNIKI

**ROZPORZĄDZENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ**

Z DNIA 22 GRUDNIA 1926 r.

*o ustanowieniu Komisji Ankietowej Badania Warunków
i Kosztów Produkcji oraz Wymiany*).*

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. № 78, poz. 443) postanawiam co następuje:

Art. 1.

Ustanawia się Komisję Ankietową celem zbadania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany w tych gałęziach gospodarstwa narodowego, które określi Rada Ministrów w drodze rozporządzeń.

Komisja Ankietowa przedstawi Rządowi wnioski, zmierzające do racjonalizacji produkcji i wymiany oraz do obniżenia cen wytwarzanych dóbr gospodarczych.

Komisję Ankietową zwoła Prezes Rady Ministrów w ciągu miesiąca od dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.

Art. 2.

Komisja Ankietowa składa się z przewodniczącego, z zastępcy przewodniczącego i najwyżej 33 członków, powołanych

*) Dziennik Ustaw R. P. 1926 r., № 127, poz. 741.

przez Prezydenta Rzeczypospolitej na zasadzie uchwały Rady Ministrów.

W skład Komisji Ankietowej wchodzi:

6 członków z pośród kandydatów, przedstawionych przez izby handlowe i przemysłowe oraz centralne organizacje przemysłu, górnictwa, handlu i finansów;

9 członków z pośród kandydatów, przedstawionych przez pracownicze związki zawodowe;

6 członków z pośród kandydatów przedstawionych przez izby rolnicze oraz organizacje producentów rolnych;

2 członków z pośród kandydatów, przedstawionych przez centralne organizacje spółdzielcze;

6 członków z pośród teoretycznych i praktycznych znawców życia gospodarczego;

proponowani przez organizacje kandydaci mogą nie być ich członkami.

Przewodniczący i zastępca przewodniczącego są powoływani z poza grona członków Komisji Ankietowej.

Prócz wymienionych Prezydent Rzeczypospolitej na zasadzie uchwały Rady Ministrów może powołać dalszych 4 członków, zaproponowanych przez Komisję Ankietową.

Członkowie Komisji Ankietowej składają w ręce Prezesa Rady Ministrów uroczyste przyrzeczenie, że obowiązki swe pełnić będą według najlepszej wiedzy i sumienia i że wszystkie wiadomości, powzięte przy sprawowaniu swych czynności, a uznane za poufne w myśl niniejszego rozporządzenia, zachowają w ścisłej tajemnicy.

Art. 3.

W razie śmierci, ustąpienia lub usunięcia członka Komisji Ankietowej Prezydent Rzeczypospolitej powoła na jego miejsce inną osobę w trybie, przewidzianym w art. 2.

Art. 4.

Usunięcie się od pracy w Komisji Ankietowej członka tej Komisji lub grupy członków nie powoduje przerwy w pracach Komisji, która do czasu uzupełnienia jej składu w myśl art. 3 sprawuje swe czynności urzędowe w składzie zmniejszonym.

Art. 5.

Do badania poszczególnych zagadnień Komisja Ankietowa może tworzyć podkomisje.

Przewodniczących podkomisyj wyznacza przewodniczący Komisji Ankietowej.

Art. 6.

Uchwały w Komisji Ankietowej i podkomisjach zapadają zwykłą większością głosów członków obecnych na posiedzeniu; w razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Art. 7.

W pracach Komisji Ankietowej i podkomisji uczestniczą delegaci Rządu z głosem doradczym; delegaci ci mają prawo przemawiać poza kolejną mówców, zapisanych do głosu.

Ministrowie: Spraw Wewnętrznych, Spraw Wojskowych, Skarbu, Rolnictwa i Dóbr Państwowych, Przemysłu i Handlu, Komunikacji, Robót Publicznych, Pracy i Opieki Społecznej oraz Reform Rolnych wyznaczają po jednym stałym delegacie.

Do spraw poszczególnych, rozpatrywanych przez Komisję Ankietową lub podkomisje, mogą być wyznaczani przez Prezesa Rady Ministrów delegaci specjálni.

Komisja Ankietowa i podkomisje mają prawo wzywać rzeczoznawców.

Art. 8.

Prezes Rady Ministrów nada Komisji Ankiетowej szczegόłowy regulamin, normujący tok jej prac.

Prezes Rady Ministrów czuwa nad biegiem prac Komisji Ankiетowej i podkomisyj i może kaźdej chwili żądać przedstawienia sobie wszelkich materiałόw oraz informacji i tymczasowych sprawozdań w zakresie prac już dokonanych.

Art. 9.

Komisja Ankiетowa i podkomisje mają prawo:

- a) wzywać osoby, których zeznania mogą być dla prac Komisji Ankiетowej potrzebne, i odbierać od nich zeznania protokόłowane, zasięgać opinii i informacji ustnych i na piśmie;
- b) badać przedsiębiorstwa na miejscu i korzystać ze wszelkich źródeł i informacji, w szczegόłności z ksiąg i dokumentów przedsiębiorstwa.

Badanie osób interesowanych, świadków, rzeczoznawców oraz przedsiębiorstw dokonywane być może również przez kolegja, conajmniej z 3 członków, wyznaczonych przez Komisję Ankiетową lub podkomisje.

Komisja Ankiетowa i jej podkomisje mogą delegować poszczegόlnych swych członków do dokonywania ściśle określonych czynności, które w razie potrzeby podlegają sprawdzeniu przez kolegjum.

Komisja Ankiетowa, podkomisje i kolegja mogą w razie potrzeby przeprowadzać badania pod przysięgą; prawo to nie przysługuje delegowanemu członkowi.

Przewodniczący Komisji Ankiетowej na podstawie uchwał Komisji lub jej podkomisyj będzie otrzymywał od władz państwowych i samorządowych za pośrednictwem władz centralnych znajdujące się w ich rozporządzeniu, a potrzebne dla prac

Komisji Ankiетowej materiały z wyjątkiem tych, które nie mogą być ujawnione ze względu na obronę Państwa.

Art. 10.

Przy badaniu osób i rzeczoznawców, oględzinach na miejscu, sprawdzaniu ksiąg i dowodów pisemnych Komisja Ankiетowa i jej organy stosować będą odpowiednio przepisy właściwej ustawy postępowania cywilnego, o ile rozporządzenie niniejsze nie stanowi inaczej.

Nikt niema prawa odmówić zeznania jako świadek, ani opinii jako rzeczoznawca. Wyjątek od tego przepisu stanowią:

- 1) krewni właściciela i dyrektorów badanego przedsiębiorstwa w linii prostej, ich małżonkowie oraz rodzeni bracia i siostry, którym przysługuje prawo uchylenia się od odpowiedzi na pytania, dotyczące działalności powyższych osób;
- 2) adwokaci—co do wiadomości, powziętych przy wykonywaniu zawodu.

Art. 11.

Tajemnice handlowe i techniczne badanych przedsiębiorstw będą uznane przez Komisję Ankiетową i jej organy za poufne.

Ponadto Komisja Ankiетowa i jej organy mogą uznać za poufne i inne wiadomości, w szczegόłności na żądanie informującej je osoby mogą uznać za poufne i zachować w tajemnicy czy to osobę informatora, czy też wszystkie lub niektóre poczynione przez nią zeznania.

W żadnym sprawozdaniu Komisji Ankiетowej nie mogą być wymieniane ani nazwy przedsiębiorstw, ani nazwiska właścicieli.

Art. 12.

Wiadomości, zebrane przez Komisję Ankiетową, w żadnym wypadku nie mogą być użyte dla celów podatkowych.

Art. 13.

Komisja Ankietowa najpóźniej w sześć miesięcy od jej zwołania przedstawi Prezesowi Rady Ministrów wyniki swych badań oraz oparte na nich wnioski.

Sprawozdanie Komisji Ankietowej będzie niezwłocznie po jego przedstawieniu ogłoszone drukiem. Na skutek uchwały Rady Ministrów mogą być również publikowane sprawozdania tymczasowe.

Przy ogłaszaniu wszelkich materiałów, informacji lub sprawozdań, dostarczanych przez Komisję Ankietową, należy pominąć wiadomości poufne, natomiast przytoczyć wszelkie opinie i wnioski mniejszości oraz zdania odrębne.

Art. 14.

Przewodniczący Komisji Ankietowej, jego zastępca oraz jej członkowie i rzeczoznawcy, winni bezprawnego ujawnienia wiadomości poufnych, powziętych z tytułu swego uczestnictwa w pracach Komisji Ankietowej, karani będą aresztem do sześciu tygodni i grzywną do pięćdziesięciu tysięcy złotych lub jedną z tych kar.

Osoby, wymienione w ustępie 1, winne:

- 1) nadużycia swego stanowiska w celach zysku,
- 2) wykorzystania w celach zysku wiadomości, powziętych z tytułu swego uczestnictwa w pracach Komisji Ankietowej,
- 3) popełnienia czynu, oznaczonego w ust. 1, w celu zaszkodzenia interesom majątkowym osoby lub przedsiębiorstwa, których dotyczy ujawniona wiadomość,

będą karane — o ile czyn nie ulega karze surowszej w myśl innych ustaw karnych — więzieniem do jednego roku.

Art. 15.

W razie wszczęcia postępowania karno-sądowego o czyn przewidziany w art. 14 niniejszego rozporządzenia, Komisja

Ankietowa może orzec zawieszenie w czynnościach osoby, przeciwko której wszczęto postępowanie.

Zasądzenie pociąga za sobą utratę mandatu w Komisji Ankietowej.

Art. 16.

Kto świadomie złoży nieprawdziwe zeznanie, bądź przedstawi fałszywe dowody przed Komisją Ankietową, albo jej organem, utrudni wykonywanie funkcji świadka lub rzeczoznawcy, stosować będzie względem świadka lub rzeczoznawcy represje z powodu złożonych zeznań — o ile czyn nie ulega karze surowszej w myśl innych ustaw karnych — karany będzie aresztem do sześciu miesięcy i grzywną do stu tysięcy złotych lub jedną z tych kar. Na obszarze działania kodeksu karnego z 1871 r. w razie wymierzenia kary pozbawienia wolności ponad sześć tygodni zamiast aresztu orzeka się więzienie.

Kto popełni czyn, wymieniony w ustępie 1, z niedbalstwa, karany będzie grzywną do dziesięciu tysięcy złotych.

Kto świadomie złoży przed Komisją Ankietową lub jej organami fałszywą przysięgę, karany będzie więzieniem do lat dwóch.

Art. 17.

Kto członka Komisji Ankietowej lub jej organu nie dopuści do badania przedsiębiorstwa, przeglądania ksiąg i dokumentów oraz sporządzania z nich odpisów i wyciągów — o ile czyn nie ulega karze surowszej w myśl innych ustaw karnych — karany będzie aresztem do sześciu tygodni i grzywną do pięćdziesięciu tysięcy złotych lub jedną z tych kar.

Art. 18.

Do orzekania o czynach, przewidzianych w art. 14 ust. 1, art. 16 ust. 1 i 2 i art. 17, powołane są sądy powiatowe (pokoju).

Do orzekania o czynach, przewidzianych w artykule 14 ust. 2 i art. 16 ust. 3, powołane są sądy okręgowe.

Na obszarze działania kodeksu karnego z r. 1852 zamiast więzienia orzeka się ścisły areszt; odwołanie można wnieść niezależnie od ograniczeń, przewidzianych w § 283 p. k.

Art. 19.

Kto bez usprawiedliwionego powodu nie stawia się na wezwanie Komisji Ankietowej lub jej organu, dopuści się zakłócenia spokoju na posiedzeniu, odmówi zeznań na ustne lub pisemne pytania, dotyczące spraw unormowanych niniejszym rozporządzeniem, lub mimo upomnienia zwlekać będzie z odpowiedzią pisemną, karany będzie grzywną do pięciu tysięcy złotych.

Orzecznictwo co do powyższych wykroczeń należy do Przewodniczącego Komisji, a jeżeli czyn zaszedł w ciągu rozpraw podkomisji — do jej przewodniczącego. Kary, nałożone przez przewodniczącego, wykonywa władza administracyjna pierwszej instancji miejsca zamieszkania skazanego.

Przeciwko orzeczeniu karnemu przewodniczącego można w ciągu 7 dni od dnia doręczenia orzeczenia wnieść na jego ręce żądanie przekazania sprawy właściwemu sądowi powiatowemu (pokoju). Sąd postąpi według przepisów postępowania, obowiązujących w I instancji sądowej. Od wyroku sądu okręgowego dalszy środek prawny nie jest dopuszczalny.

Przewodniczący może uchylić swe orzeczenie w razie żądania przekazania sprawy sądowi przed jej skierowaniem do sądu lub gdy skazany dopełni obowiązku, przewidzianego w ustępie pierwszym niniejszego artykułu, i przedstawi należyte usprawiedliwienie.

Art. 20.

Za zapłatę grzywny, nałożonej w myśl niniejszego rozporządzenia na przedstawicieli prawnych przedsiębiorstwa, odpowiada z nimi solidarnie właściciel przedsiębiorstwa. Właściciel przedsiębiorstwa korzysta w tym wypadku z praw oskarżonego.

W razie uniewinnienia oskarżonego odpowiedzialność majątkowa właściciela przedsiębiorstwa upada, chociażby tenże skargi nie wnosił.

Art. 21.

Koszty, związane z pracami Komisji Ankietowej, ponosi Skarb Państwa.

Przewodniczący Komisji Ankietowej, jego zastępca oraz członkowie Komisji otrzymują wynagrodzenie w wysokości, ustalonej przez Prezesa Rady Ministrów w porozumieniu z Ministrem Skarbu. Rzecznicy i świadkowie otrzymują zwrot kosztów podróży oraz wynagrodzenie za stratę czasu w wysokości i na zasadach, jakie ustali Prezes Rady Ministrów w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Art. 22.

Komisję Ankietową rozwiąże Prezydent Rzeczypospolitej na zasadzie uchwały Rady Ministrów.

Art. 23.

Prezes Rady Ministrów może wszystkie uprawnienia, wynikające z niniejszego rozporządzenia, przelać na tego ministra, który jest przewodniczącym Komitetu Ekonomicznego Ministrów.

Art. 24.

Wykonanie niniejszego rozporządzenia powierza się Prezesowi Rady Ministrów oraz Ministrom: Spraw Wewnętrznych, Spraw Wojskowych, Skarbu, Sprawiedliwości, Rolnictwa i Dóbr Państwowych, Przemysłu i Handlu, Komunikacji, Robót Publicznych, Pracy i Opieki Społecznej oraz Reform Rolnych.

Art. 25.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z dniem ogłoszenia.

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

Z DNIA 14 STYCZNIA 1927 r.

*w sprawie określenia gałęzi gospodarstwa narodowego,
które obejmą badania Komisji Ankietowej.*)*

Na podstawie art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. w sprawie ustanowienia Komisji Ankietowej Badania Warunków i Kosztów Produkcji oraz Wymiany (Dz. U. R. P. № 127, poz. 741) zarządza się co następuje:

§ 1.

Badania Komisji Ankietowej, dotyczące warunków i kosztów produkcji oraz wymiany, obejmą przedsiębiorstwa, które się zajmują:

- a) wydobywaniem, przeróbką i sprzedażą węgla, koksu i brykietów,
- b) wydobywaniem, przeróbką i sprzedażą ropy naftowej i jej pochodnych,
- c) wyrobem i sprzedażą żelaza i stali,
- d) wyrobem i sprzedażą materiałów włókienniczych,
- e) wyrobem i sprzedażą skór,

*) Dziennik Ustaw R. P. 1927 r., № 8, poz. 61.

- f) wyrobem i sprzedażą gotowych ubrań, bielizny i obuwia,
- g) kupnem i sprzedażą zboża,
- h) produkcją i sprzedażą chleba,
- i) produkcją i sprzedażą cukru,
- k) wyrobem, przeróbką i sprzedażą artykułów zbożowych, mięsnych i nabiałowych,
- l) wyrobem i sprzedażą cegły, cementu, wapna, drewnianych i metalowych części mieszkań oraz budową domów mieszkalnych,
- m) produkcją i sprzedażą nawozów sztucznych,
- n) produkcją i sprzedażą pasz treściwych,
- o) wytwarzaniem, przesyłaniem i sprzedażą energii elektrycznej.

§ 2.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

TYMCZASOWY REGULAMIN

KOMISJI ANKIETOWEJ BADANIA WARUNKÓW I KOSZTÓW PRODUKCJI ORAZ WYMIANY.

wydany na podstawie art. 8. Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej (Dz. U. R. P. Nr. 127 poz. 741).

A. Przewodniczący i zastępca przewodniczącego Komisji.

§ 1.

Przewodniczący Komisji reprezentuje Komisję na zewnątrz, przewodniczy na plenarnych posiedzeniach, czuwa nad biegiem prac Komisji.

§ 2.

Zastępca przewodniczącego Komisji zastępuje przewodniczącego we wszystkich jego czynnościach, a w szczególności czuwa nad sprawnym funkcjonowaniem poszczególnych podkomisji i biura Komisji oraz angażuje i zwalnia jego pracowników.

B. Posiedzenia.

§ 3.

Plenarne posiedzenia Komisji są zwoływane przez przewodniczącego z jego własnej inicjatywy, z inicjatywy zastępcy

przewodniczącego na mocy uchwały podkomisji lub na skutek żądania Prezesa Rady Ministrów.

§ 4.

Posiedzenia podkomisji zwoływane są przez przewodniczących podkomisji oraz na żądanie przewodniczącego lub zastępcy przewodniczącego Komisji.

§ 5.

Posiedzenia kolegów zwoływane są przez kierowników kolegów oraz na żądanie przewodniczącego podkomisji.

§ 6.

Zaproszenia pisemne na każde posiedzenie powinny być skierowane do wszystkich członków Komisji (podkomisji, kolegium), do delegatów Ministerstw, reprezentowanych w Komisji oraz do przewodniczącego i zastępcy przewodniczącego Komisji.

§ 7.

Bez właściwego przewodniczącego lub jego zastępcy, a w kolegiach bez kierownika lub jego zastępcy, posiedzenia nie mogą się odbywać.

§ 8.

W razie niemożności wzięcia udziału w posiedzeniu, zawiadomiony powinien o tem bezzwłocznie poinformować zawiadamiającego.

Niezawiadomienie przed posiedzeniem uważane jest z reguły za nieusprawiedliwione nieprzybycie na posiedzenie i pociąga za sobą odpowiednie potrącenie z należności członka Komisji w myśl rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów, wydanego w porozumieniu z Ministrem Skarbu na zasadzie art. 21

rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej.

§ 9.

Uchwały zapadają zwyczajną większością głosów bez względu na ilość obecnych.

§ 10.

Przewodniczący obradom głosuje tylko w razie, gdy w głosowaniu zachodzi równość głosów i wówczas głos jego przeważa.

§ 11.

Wnioski na posiedzeniach mogą składać wyłącznie członkowie Komisji.

§ 11 a.

Wszelkie komunikaty, dotyczące działalności Komisji Ankietowej, mogą być ogłaszane wyłącznie przez przewodniczącego Komisji względnie przez Prezesa Rady Ministrów.

C. Plan prac Komisji.

§ 12.

Prace Komisji odbywają się według uchwalonego przez nią planu w ramach rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej oraz przewidzianych tamże w art. 1 rozporządzeń Rady Ministrów.

§ 13.

Przewodniczący wszystkich podkomisji tworzą Pokomisję Programową, której przewodniczy zastępca przewodniczącego Komisji Ankietowej.

§ 14.

Szczegółowe badanie z zakresu swego działania każda podkomisja może powierzyć specjalnemu kolegium.

§ 15.

Projekty planu prac Komisji i podkomisji opracowuje Podkomisja Programowa.

§ 16.

Każda podkomisja decyduje samodzielnie o sposobie przeprowadzenia swych badań w dziedzinie powierzonej przez Komisję — zgodnie z uchwalonym przez Komisję planem.

D. Wykonywanie czynności przez podkomisje i kolegia.

§ 17.

Podkomisje obradują pod przewodnictwem przewodniczących względnie ich zastępców. Zastępców przewodniczących podkomisji wyznacza przewodniczący Komisji z pośród członków podkomisji.

Analogiczne uprawnienia w stosunku do kierowników kolegiów ma przewodniczący podkomisji.

§ 18.

W pracach podkomisji i kolegiów mogą brać udział rzeczoznawcy, powoływani przez nie w razie potrzeby.

O ile powołanie rzeczoznawcy pociąga za sobą koszty, powinna być uzyskana uprzednio zgoda przewodniczącego Komisji.

§ 19.

Badanie osób zainteresowanych, świadków, rzeczoznawców, oraz przedsięwzięcia może się odbywać przez podkomisje lub kolegia albo — na podstawie uchwały podkomisji — przez wydelegowanego członka.

§ 20.

Badanie pod przysięgą może się odbywać tylko na zasadzie uchwały badającej komisji, względnie podkomisji w miarę możliwości w obecności przewodniczącego lub zastępcy przewodniczącego Komisji.

Uchwała kolegium o przeprowadzeniu przesłuchania pod przysięgą wymaga zgody przewodniczącego podkomisji.

§ 21.

Badany pod przysięgą powinien być przed badaniem zawiadomiony o treści pytań, jakie mu będą stawiane.

§ 22.

Wszelkie posiedzenia i badania Komisji, podkomisji i kolegów są protokołowane względnie stenografowane, w zależności od decyzji właściwego przewodniczącego (prócz badań pod przysięgą — zgodnie z § 24 niniejszego regulaminu).

Protokoły powyższe podpisuje przewodniczący i protokolant.

§ 23.

Protokół lub stenogram zeznań powinien być przed ostatecznym zredagowaniem przedstawiony zeznającemu do przejrzania; zeznający może zgłaszać poprawki do protokołu względnie stenogramu.

§ 24.

Badanie pod przysięgą jest zawsze stenografowane.

§ 25.

Przy oględzinach dokonywanych przez podkomisje lub kolegia, powinien być również sporządzony protokół i podpisany przez wszystkich uczestników, reprezentantów przedsiębiorstwa, oraz rzeczoznawców, biorących udział w oględzinach.

§ 26.

W razie udzielenia upoważnienia poszczególnemu członkowi Komisji do przeprowadzenia ściśle określonego badania należy w uchwale upoważniającej przewidzieć termin, do którego powierzona czynność ma być ukończona. Delegowany winien z delegacji takiej przedstawić pisemne sprawozdanie.

§ 27.

Kwestjonariusze są opracowywane przez podkomisje względnie kolegia z udziałem właściwych rzeczoznawców i przedstawiane Podkomisji Programowej do uzgodnienia z ogólnym planem prac Komisji.

E. Sprawozdania.

§ 28.

Każda podkomisja powinna wyznaczyć jednego lub dwóch sprawozdawców, którzy opracowują na piśmie sprawozdanie z prac podkomisji i kolegów.

§ 29.

Nad każdym sprawozdaniem odbywają się w podkomisjach dwa czytania.

Sprawozdania z prac kolegów na podkomisji odbywają się w sposób ustalany przez przewodniczącego podkomisji.

§ 30.

Sprawozdanie podkomisji na plenum Komisji uważa się wraz z ewentualną opinią Podkomisji Programowej za trzecie czytanie sprawozdania podkomisji.

W dyskusji na plenum Komisji mogą brać udział tylko

członkowie Komisji oraz delegaci Ministerstw reprezentowanych w Komisji.

§ 31.

Osobom biorącym udział w dyskusji na plenum Komisji nad sprawozdaniami służy prawo przeglądania i żądania zmian protokółów i stenogramów ich przemówień przed ostatecznym zredagowaniem.

§ 32.

Komisja może zażądać uzupełnienia sprawozdania podkomisji, jak również powziąć decyzję co do ponownego zbadania poszczególnych zagadnień, wynikających ze sprawozdania podkomisji, a nasuwających Komisji wątpliwości.

§ 33.

Przed ostatecznym zatwierdzeniem przez Komisję sprawozdań i wniosków poszczególnych podkomisji oraz ogólnych wyników badań Komisji i opartych na nich wniosków — będzie wysłuchana opinia Podkomisji Programowej co do zgodności tych wyników z ogólnym planem prac ustalonym przez Komisję.

§ 34.

Po zatwierdzeniu przez Komisję wyników badań i wniosków ogólnych przewodniczący Komisji przedstawi je Prezesowi Rady Ministrów z uwzględnieniem wniosków mniejszości — w myśl przepisów art. 13 cz. III rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej, są składane przez przewodniczącego Komisji.

§ 35.

Materiały, informacje i tymczasowe sprawozdania, których przedstawienia zażąda Prezes Rady Ministrów na podstawie art. 8

rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej, są składane przez przewodniczącego Komisji.

F. Należitości członków Komisji i pracowników biura.

§ 36.

Stałe należitości członków Komisji określi rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów w porozumieniu z Ministrem Skarbu wydane na zasadzie art. 21 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 grudnia 1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej.

§ 37.

Potrącenia z tych należitości będą dokonywane na zasadzie decyzji przewodniczącego Komisji z uwzględnieniem przepisów niniejszego regulaminu powołanego wyżej rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

§ 38.

Każdy członek Komisji jest obowiązany składać w odstępie dwutygodniowych sprawozdania ze swych czynności przewodniczącemu Komisji.

Decyzja przewodniczącego Komisji co do zaliczenia dnia pracy lub dokonania potrąceń należitości jest ostateczna.

§ 39.

Normy wynagrodzenia dla pracowników biura Komisji i dla rzeczoznawców określa w granicach budżetu Komisji przewodniczący.

To samo dotyczy innych wydatków, związanych z działalnością Komisji.

Prezes Rady Ministrów:

(—) w. z. *K. Bartel.*

SKŁAD OSOBOWY KOMISJI ANKIETOWEJ.

Przewodniczący: prof. Rothert Aleksander

Zastępca przewod.: p. Jastrzębski Wincenty

Członkowie:

1) Członkowie powołani z pośród kandydatów przedstawionych przez izby handlowe i przemysłowe oraz centralne organizacje przemysłu, górnictwa, handlu i finansów:

pp. dr. Battaglia Roger

Hołyński Jan

inż. Rumpel Paweł

inż. Sagajło Ludwik

dr. Schaetzel Stanisław

Szczepański Władysław.

2) Członkowie powołani z pośród kandydatów przedstawionych przez pracownicze związki zawodowe:

pp. inż. Jankowski Jan

Łukasiewicz Edmund

Małecki Bronisław

inż. Markowski Wincenty

inż. Nowicki Józef

Nowicki Marjan

Pietrzak Jan

Topinek Wilhelm

Zdanowski Antoni.

3) Członkowie powołani z pośród kandydatów przedstawionych przez izby rolnicze oraz organizacje producentów rolnych:

pp. Machnicki Janusz

Olewiński Piotr

Osten-Sacken Wiktor

dr. Ponikowski Wacław

inż. Przedpełski Wiktor

Sztwiertnia Jan.

4) Członkowie powołani z pośród kandydatów przedstawionych przez centralne organizacje spółdzielcze:

pp. Bugajski Julian

inż. Mokrzyński Józef.

5) Członkowie powołani z pośród teoretycznych i praktycznych znawców życia gospodarczego:

pp. dr. Giebartowski Edmund

inż. Kawiński Wacław

dr. Kołodziejski Henryk

prof. Loth Jerzy

inż. Ponikiewski Marjan

Szturm de Sztrem Tadeusz.

6) Członkowie zaproponowani przez Komisję Ankietową:
p. sędzieja handlowy Heilperin Zygmunt.

Pozatem w pracach Komisji uczestniczą z głosem doradczym (patrz art. 7 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej) stali delegaci następujących Ministerstw:

Min. Spraw Wewnętrznych—radca ministerjalny
Szwalbe Stanisław,

Min. Spraw Wojskowych — mjr. inż.
Konarski Bolesław,

Min. Skarbu — nacz. wydziału
Fabierkiewicz Wacław,
Min. Rolnictwa i Dóbr Państwowych — radca ministerjalny
Bukowski Kazimierz,
Min. Przemysłu i Handlu — nacz. wydziału
Siebeneichen Alfred,
Min. Komunikacji — em. prezes Dyrekcji Budowy Kolei
Państw. inż.
Berkiewicz Jan,
Min. Robót Publicznych — b. prezes Generalnej Dyrekcji
Odbudowy inż.
Kruk Stanisław,
Min. Pracy i Opieki Społecznej — radca ministerjalny inż.
Konopczyński Adam,
Min. Reform Rolnych — radca ministerjalny
Michalski Włodzimierz.

SKŁAD OSOBOWY

I ZAKRES BADAŃ POSZCZEGÓLNYCH PODKOMISYJ.

a) Podkomisja Programowa, 13 członków:

Zakres badań: uzgodnianie prac poszczególnych podkomisyj i opinjowanie o zgodności wyników badań poszczególnych podkomisyj z ogólnym planem prac ustalonym przez Komisję Ankietową.

Przewodniczący p. Jastrzębski Wincenty

Członkowie:

- „ Battaglia Roger
- „ Giebartowski Edmund
- „ Heilperin Zygmunt
- „ Hołyński Jan
- „ Jankowski Jan
- „ Kawiński Wacław
- „ Kołodziejski Henryk
- „ Machnicki Janusz
- „ Mokrzyński Józef
- „ Ponikiewski Marjan
- „ Sągajło Ludwik
- „ Zdanowski Antoni.

b) *Podkomisja Ekonomiczno-Finansowa, 11 członków:*

Zakres badań: ogólne zagadnienia ekonomiczno-finansowe, mające związek z zadaniami Komisji Ankietowej.

Przewodniczący p. Hołyński Jan
Zastępca przew. „ Kołodziejski Henryk
Członkowie: „ Battaglia Roger
 „ Giebartowski Edmund
 „ Jankowski Jan
 „ Loth Jerzy
 „ Małecki Bronisław
 „ Machnicki Janusz
 „ Osten-Sacken Wiktor
 „ Szturm de Sztrem Tadeusz
 „ Zdanowski Antoni.

c) *Podkomisja Energetyczna, 9 członków:*

Zakres badań: wydobywanie, przeróbka i sprzedaż węgla, koksu, brykietów, ropy naftowej i jej pochodnych, wytwarzanie, przesyłanie i sprzedaż energii elektrycznej.

Przewodniczący p. Zdanowski Antoni
Zastępca przew. „ Sągajło Ludwik
Członkowie: „ Hołyński Jan
 „ Markowski Wincenty
 „ Nowicki Józef
 „ Pietrzak Jan
 „ Przedpełski Wiktor
 „ Rumpel Paweł
 „ Schaetzel Stanisław.

d) *Podkomisja Metalurgiczna, 8 członków:*

Zakres badań: wyrób i sprzedaż żelaza i stali.

Przewodniczący p. Kawiński Wacław
Zastępca przew. „ Jankowski Jan
Członkowie: „ Loth Jerzy
 „ Pietrzak Jan
 „ Przedpełski Wiktor
 „ Schaetzel Stanisław
 „ Szczepański Władysław
 „ Topinek Wilhelm.

e) *Podkomisja Budowlana, 7 członków:*

Zakres badań: wyrób i sprzedaż cegły, cementu, wapna, drewnianych i metalowych części mieszkań, oraz budowa domów mieszkalnych.

Przewodniczący p. Ponikiewski Marjan
Zastępca przew. „ Heilperin Zygmunt
Członkowie: „ Kawiński Wacław
 „ Małecki Bronisław
 „ Przedpełski Wiktor
 „ Sągajło Ludwik
 „ Topinek Wilhelm.

f) *Podkomisja Odzieżowa, 6 członków:*

Zakres badań: wyrób i sprzedaż materiałów włókienniczych, skór, gotowych ubrań, bielizny, obuwia.

Przewodniczący p. Battaglia Roger
Zastępca przew. „ Giebartowski Edmund
Członkowie: „ Łukasiewicz Edmund
 „ Olewiński Piotr
 „ Rumpel Paweł
 „ Szczepański Władysław.

g) *Podkomisja Rolniczo-Spożywcza, 7 członków:*

Zakres badań: kupno i sprzedaż zboża; produkcja i sprzedaż chleba, cukru, nawozów sztucznych i pasz treściwych; wyrob, przeróbka i sprzedaż artykułów zbożowych, mięsnych i nabiałowych.

Przewodniczący p. Mokrzyński Józef

Zastępca przew. „ Machnicki Janusz

Członkowie: „ Bugajski Julian

„ Nowicki Marjan

„ Olewiński Piotr

„ Osten-Sacken Wiktor

„ Ponikowski Wacław

„ Sztwiertnia Jan.

PLAN PRAC KOMISJI ANKIETOWEJ.

Na podstawie § 15 Tymczasowego Regulaminu Komisji Ankietowej został opracowany plan prac, obejmujący przedmiot badań, metody badań oraz schemat układu kwestionariusza.

I. PRZEDMIOT BADAŃ.

W celu możliwie wszechstronnego oświetlenia warunków i kosztów produkcji oraz wymiany Komisja Ankietowa przez podkomisje zbada:

1) warunki zaopatrywania się przedsiębiorstwa w surowce i materiały, maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia pracy, w siłę roboczą i środki pieniężne;

2) organizację wewnętrzną zakładów z punktu widzenia przystosowania tej organizacji do racjonalnego użytkowania surowców i materiałów, urządzeń technicznych, narzędzi, pracy i kapitałów oraz wszystkich innych czynników produkcji i zbytu; Komisja Ankietowa w badaniach tych zwróci szczególną uwagę na zagadnienie marnotrawstwa oraz na stopień natężenia i sprawności wytwórczej badanego zakładu;

3) koszty produkcji i zbytu przez możliwie dokładne ustalenie kosztów własnych i udziału w nich podstawowych składników;

4) warunki i koszty wymiany;

5) wpływ na produkcję i wymianę systemu podatkowego, rynku i stosunków finansowych, polityki handlowej, środków

komunikacji łącznie z polityką taryfową, syndykatów i karteli, ustawodawstwa przemysłowego i społecznego i rynku pracy, siły nabywczej warstw robotniczych zatrudnionych w badanych gałęziach produkcji i t. d.;

6) opinie sfer zainteresowanych w sprawie środków prowadzących do racjonalizacji i potanienia produkcji oraz wymiany.

II. METODY BADAŃ.

Komisja Ankietowa przeprowadza swe badania zapomocą kwestjonariuszy pisemnych, przez bezpośrednie badanie dostatecznej ilości zakładów, oraz, w miarę potrzeby, przez ankietę ustną.

Kwestjonariusz wypełniają przedsiębiorstwa. W miarę potrzeby podkomisje delegują swe kolegi lub członków dla kontroli sposobu wypełniania kwestjonariusza.

Zakłady, w których będą przeprowadzone badania bezpośrednio, zostaną wybrane w ten sposób w obrębie każdego typu z danej gałęzi przemysłu, ażeby Komisja Ankietowa mogła ustalić sobie opinie o całej odnośnej gałęzi gospodarstwa narodowego.

III. PLAN UKŁADU KWESTJONARIUSZA KOMISJI ANKIETOWEJ.

Dział I. Informacje ogólne:

A. Charakterystyka miejscowości.

W dziale tym należy zgrupować wszystkie pytania dotyczące miejscowości, w której położone jest przedsiębiorstwo, pod względem:

1) zaludnienia, 2) środków komunikacyjnych, 3) oddalenia od rynków zakupów i zbytu, 4) zaopatrywania się w robotników i ich aprowizacji. W dziale tym można również zgrupować pytania, które dałyby możność zakładowi scharakteryzować miejscowość pod względem jej cech specyficznych (znacze-

nie stosunków narodowościowych dla przedsiębiorstwa, znaczenie sąsiedztwa z państwem ościennem i in.).

B. Charakterystyka przedsiębiorstwa.

Dział ten winienby objąć pytania dotyczące: 1) środków materialnych przedsiębiorstwa, a więc terenów, budynków, urządzeń technicznych, rodzaju siły napędowej i t. d., 2) formy prawnej przedsiębiorstwa, struktury jego władz naczelnych, oraz udziału w tych władzach właściciela, względnie właścicieli, 3) wielkości przedsiębiorstwa pod względem zatrudnionych pracowników i robotników.

Uwaga. Wszystkie pytania zawarte pod A i B odnoszą się do stanu w okresie badania.

C. Charakterystyka produkcji.

W dziale tym winny być zgrupowane pytania dotyczące:

1) rodzaju i wysokości produkcji w latach *)
2) stopnia zatrudnienia zakładu w tym okresie (w odsetkach pełnej zdolności produkcyjnej), 3) przyczyn powodujących wykazane wyżej wahania produkcji, 4) wpływu sezonów na rozkład produkcji w ciągu roku, 5) charakteru produkcji (produkcja na skład, na zamówienie).

Dział II. Warunki produkcji i zbytu.

A. Warunki zewnętrzne.

W poddziale tym winny być zgrupowane pytania dotyczące:

1) warunków zaopatrywania się na rynku w materialne środki produkcji (surowce, stosunek surowca krajowego do zagranicznego, maszyny i narzędzia, ustosunkowanie krajowych i zagranicznych maszyn i narzędzi w danej gałęzi, łatwość ich nabycia);

2) warunków zaopatrywania się w czynnik pracy, (wyszkolenie i przysposobienie angażowanych robotników,

*) Według uznania Podkomisji.

stopień zależności od zakładu robotnika zaangażowanego, ciężary brane przez przedsiębiorstwo z chwilą zaangażowania robotnika, reprezentacje zawodowe i umowy zbiorowe, obrót robotników, opuszczanie dniówek, zatargi pracy, wydajność pracy, higiena pracy, zarobki robotnicze z punktu widzenia ich realnego znaczenia, ewentualnie stosunek tych zarobków do zagranicznych);

3) sfinansowania przedsiębiorstwa (zagadnienie kapitałów własnych, zagadnienia kredytowe, amortyzacja i renowacja, zagadnienia podatków państwowych i komunalnych—ogólne obciążenie podatkowe, sprawa podwójnego opodatkowania i inne);

4) zagadnień transportowych i taryfowych;

5) syndykatów i karteli;

6) rynków zbytu i polityki handlowej (rynek krajowy i zagraniczny, dumping, ogólna polityka handlowa).

B. Organizacja wewnętrzna przedsiębiorstwa.

W poddziale tym należy zgrupować wszystkie pytania, dotyczące funkcjonowania przedsiębiorstwa i jego władz administracyjnych i kierowniczych, i oświetlające to funkcjonowanie pod kątem widzenia racjonalizacji, nowoczesności metod oraz marnotrawstwa. Poddziałem tym objęte są następujące trzy dziedziny.

1) *Organizacja administracyjna* obejmująca:

organizację kierownictwa i jej zasady, podział kompetencji, podział odpowiedzialności, system doboru pracowników, zainteresowanie ich materialne w powodzeniu przedsiębiorstwa;

przyjęty system płac robotników, godziny pracy i ilość zmian, przyjęte metody wpływania na zmniejszenie obrotu, opuszczania pracy przez robotników, łagodzenie zatargów; przyjęty sposób komunikowania się pojedynczego robotnika, w razie potrzeby, z wyż-

szemi szczeblami organizacji administracyjnej; przyjęty system komunikowania się z przedstawicielami związków zawodowych;

zdawanie sobie sprawy ze stanu przedsiębiorstwa (istniejący system prowadzenia wykazów dotyczących wszystkich stron funkcjonowania przedsiębiorstwa, graficzne wykresy prowadzone celem ułatwienia korzystania z poszczególnych wykazów, stopień zdawania sobie sprawy przez kierownictwo ze zmian zachodzących w danej chwili w przedsiębiorstwie, przyjęte okresy porównań i t. d.).

2) *Organizacja techniczna* obejmująca gospodarkę materiałami, pomieszczeniami, urządzeniami technicznymi np. magazynowanie, krążenie materiałów, przerwy w ruchu spowodowane złym rozkładem urządzeń, nieregularnym dopływem materiałów, ich uszkodzeniami, brakiem karność personelu, opuszczaniem pracy, brakiem ścisłego określenia kompetencji i t. p. Poza tym punkt 2 powinien obejmować pytania oświetlające przydatność materiałów, urządzeń technicznych, kwalifikacje robotników — zawsze pod kątem racjonalizacji, nowoczesności metod i marnotrawstwa.

3) *Organizacja handlowa* obejmująca zagadnienia dotyczące organizacji aparatu handlowego i jego działalności z punktu widzenia zgodności z funkcjonowaniem organizacji technicznej. Poza tym winna być uwzględniona: ogólna organizacja działu handlowego, reklama, agenci i przedstawicielstwa, polityka kredytów i rabatów, kontrola i wykazy zamówień, kontrola rozwoju stosunku poszczególnych klientów do przedsiębiorstwa i t. p.

Dział III. Koszty produkcji i zbytu.

W dziale tym powinny być zawarte koszty produkcji i zbytu opracowane przez przedsiębiorstwo na podstawie jego materiałów buchaltaryjnych według metod przedsiębiorstwa lub (kiedy to będzie możliwe) według schematu opracowanego

przez podkomisję branżową. Należałoby przytem uwzględnić lata..... *).

Obliczenie to zawierać musi globalne zestawienie poszczególnych kosztów według ustalonych kategorii i procentowe ustosunkowanie ich. Dalej zawierać musi koszty przypadające na jednostkę gotowego wyrobu z uwzględnieniem procentowego udziału poszczególnych składników kosztów.

Dział IV. Uwagi przedsiębiorcy.

1) Jakie zmiany i ulepszenia przedsiębiorstwa uważa kierownictwo za możliwe do przeprowadzenia? Czy wcieleń ich w życie rozbija się o brak kapitału? Kosztem jakich nakładów pieniężnych (w stosunku do kapitałów przedsiębiorstwa) dałoby się osiągnąć potanień produkcji i jak wielkie procentowe obniżenie kosztów własnych byłoby możliwe?

2) Jakie środki prowadzące do potanienia produkcji i wchodzące w zakres polityki Rządu mogłyby być zastosowane do danego przedsiębiorstwa (polityka kredytowa, obciążunków, podatkowa, socjalna i t. d.)?

3) Jakie urządzenia wchodzące w zakres działalności organizacyjnej sfer gospodarczych mogłyby wpłynąć na potanień produkcji i kosztów zbytu?

4) Jakie zmiany w stosunku pracowników do przedsiębiorstwa, do nowoczesnych metod organizacji, do zagadnienia wydajności pracy mogłyby wpłynąć na obniżenie kosztów produkcji?

Pozatem w dziale tym powinno być zrobione zestawienie jak wyglądałyby koszty produkcji na jednostkę wyrobu, gdyby zakład pracował przy pełnym zatrudnieniu w istniejącym w chwili badania stanie technicznym i organizacyjnym przedsiębiorstwa.

*) Według uznania Podkomisji.

SPIS RZECZY

	Str.
Przedmowa	V
Od autora	VII
Ankiety w Anglii	1
Ankieta niemiecka	21
Ankiety w Stanach Zjednoczonych	33
Ankieta Międzynarodowego Biura Pracy	40
Ankiety w Polsce w latach 1919—26	43
Komisja Ankietowa Badania Warunków i Kosztów Produkcji oraz Wymiany	53
Załączniki	69
Rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dnia 22.XII.1926 r. o ustanowieniu Komisji Ankietowej	71
Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 14.I.1927 r. w sprawie określenia gałęzi gospodarstwa narodowego, które obejmą badania Komisji Ankietowej	80
Tymczasowy regulamin Komisji Ankietowej	82
Skład osobowy Komisji Ankietowej	90
Skład osobowy i zakres badań poszczególnych podkomisji	93
Plan prac Komisji Ankietowej	97

